

Олунньу 13 күнэ - Ийэ тыл күнэ!

Чурапчыга күн тахсар!

САНА ОЛОХ

12+

2022 сыл
Олунньу
11 күнэ
Бээтинсэ
№ 5 (11831)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫҢ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

Бээтинсэ олунньу 11 > субуота олунньу 12 > баскыһыанньа олунньу 13 > бэнидиэньиэ олунньу 14 > оттуорунньук олунньу 15 > сэрэдэ толунньу 16 > чэппиэр олунньу 17

— С.А. НОВГОРОДОВ ТӨРӨӨБҮТЭ 130 СЫЛЫГАР —

САХАЛАР ҮӨРЭХТЭНЭЛЛЭРИГЭР КЫҤАЛЛАРА

Эрэйээлинэй оскуолаҕа

Кылаастар	Былаан	Маннайгы	2-с	3-үс	4-үс	5-ис	6-ыс	7-тис	Барыта
Нууччаҕара	21	23-4	23-3	32-4	14	16	3	3	135-11
Сахалара	9	8	7-3	4	1	8-1	4	4	43-3
Дьэбириэйдэрэ	2	4	1	3-2	0	1	0	0	17-5
Бэлэ[э]ктэрэ	0	0	0	3	0	0	1	0	5
Низмэстэрэ	0	1	1	0	0	0	0	0	1
Татаардара	0	2	0	1	1	0	0	0	0
Барыта	32	38-4	36-8	44-6	16	25-41	8	7	216-19

Биир дойдүлаахпыт, Чурапчы Болтонотуттан төрүттээх Саха суругун-бичигин төрүттээбит, сахаттан бастагы тыл үөрэхтээбэ, лингвистикунай Семен Андреевич Новгородов быйыл олунньу 13 күнүгэр төрөөбүтэ 130 сылын туолуоҕа. Кини сахатын норуота үөрэхтээх, билиилээх буоларыгар ис сүрэхтэн ылдыара, билиитин-көрүүтүн, кыабын барытын анаабыта. 1917 сыллаахха айбыт сахалыы алпаабыта 1924 сыллаахтан судаарыстыбаннай быһыытынан биллэриллэн, 1929 сыллаахха диэри үлэлээбитэ. Бу алпаабыт саха норуотун ааҕарга-суруйарга үөрэтэргэ биллэр-көстөр оруолу ылбыта.

Семен Андреевич норуота үөрэхтэнэригэр, билиигэ-көрүүгэ тардыһарыгар элбэх сыратын биэрбитэ. Э. К. Пекарскайга «Саха тылын тылдьыта» үлэтигэр көмөлөспүтэ, саха фольклорун

хомуйбута, «Сурук-бичик», «Ааҕар кинигэ» кинигэлэри бэчээттэппитэ, Бүтүн Арассыйатааҕы норуодунай учууталлар сийэстэригэр «Краткие сведения о якутах, их школ и их право на образование» дакылаатынан кыттыбыта, «Хотугу ыччаах» хаһыаты таһаарыыга үлэлэспитэ, 9-с Бүтүн Арассыйатааҕы сэмийтэр сийэстэригэр кыттыыны ылбыта. Элбэхтик араас таһымнаах түмсүүлэргэ, мунньахтарга кыттар, сурунаалларга, хаһыаттарга суруйара.

1912 сыллаахха «Саха саната» диэн сурунаал таһаарыллыбыта. Бу бастагы сахалыы тыллаах сурунаалы В. В. Никифоров тэрийэн таһаарбыта, «Якутская окраина» хаһыат типографиятыгар бэчээттэнэрэ. Сурунаал кириитигэр «Ыйаайы тахсар прогрессивнай уонна тутулуга суох сахалыы сурунаал» диэн суруллубута. Бу сурунаал 1912 сыл 3-с нүмэригэр Семен Андреевич Новгородов «Дьокуускайга үөрэх улаатыыта» диэн элбэх таблицалаах, быһаарылаах матырыйаала тахсыбыта. Манна кини «Реальной оскуола», «Кысыгымназията», «Куорат оскуола», «Миссионердар оскуопалара», «Духобунай

сэмийтэригэр училищетыгар бэлэмниир оскуола», «Биэлсэр оскуопата» диэн таблицаларынан киллэрэн, кылаастарынан, куурустарынан ханнык омуктар үөрэнэллэрин ырыппыт.

«Бу ахсааннартан көрдөххө, 1912 сыллаахха Дьокуускай куорат 5 обургу оскуопаларыгар 609 оҕо үөрэммит эбит. Онтон нууччата — 364, сахата 208. Ол ичиннээҕи сыл ол 5 оскуолаҕа 647 оҕо үөрэммит. Онтон нууччата — 370, сахата 234. Онон бу икки сыл ыккардыгар Дьокуускайга саха оҕото элбээбит, кэнники, саас 13 оҕо эбиллибит» диэн түмүк онорбут.

Маннык анаалыстарынан, сахаларга үөрэх сайдыытын кэтээн көрбүтүн түмүгүнэн этии онороро, туруорсара. Саха сиригэр дьону ааҕарга-суруйарга үөрэтэр былааннаах, судаарыстыбаттан өйөбүллээх үлэ саҕаламмыта. Уонунан тыһыынча саха үөрэхтэммитэ, ыччат кэскилэ кэнээбитэ, олох сайдыытын араас эйгэтигэр кыттар кыахтаммыта. Маныаха Семен Андреевич Новгородов үтүэтэ-өҥөтө улахан.

Алексей СЛЕПЦОВ.

100 ЛЕТ
ЯСССР
1922-2022

— КОВИД-19 —

COVID-19

КОРОНАВИРУС УТАРЫ ҮЛЭЛИИР СУҤАЛ ЫСТААП ИНИТИННЭРИИТЭ

Олунньу 9 күнүнээҕи туругунан улуус инфекционной отделениетыгар 31 киһи сыгар. Итинтэн обото — 2. Таһыттан 374 киһи эмтэнэр, онтон обото — 87. Дьокуускайга 5 киһи эмтэнэр.

Вакцинаны былаанынан 11204 киһи ылыахтаабын, билигин 8831 киһи бастагы компоненн, 5405 киһи иккинн ылбыт. Вакцинаны ылбыттар туруктаа үчүгэй.

Бэйэни харыстанар туһуттан маасканы, бэрчээккэни кэтэ сылдьып, социальной арыты тутуһун, илиини чаастатык суунук. Ылары сибикитэ (температура табыстабына, сыты, амтаны билбэт буоллаахтына, сөтөлүннэххитинэ) бырааһы ынырын.

Чурапчытаагы киин балыыһа суһал лиинийэтин төлөпүөнэ — 89618696878, 89644202833

Роспотребнадзор — 84115141272.

ЕДДС — 84115141660.

— ТЫА ХАҢАЙЫСТЫБАТА —

ХАҢАЙЫСТЫБАТЫН ХАҢАТАР

Чурапчыбыт улуугуар сылгы иитиитигэр биир бигэ туруктаабынан Станислав Вячеславович Сивцев хаһаайыстыбата буолар. Хаһаайыстыбаларыгар сыллата сылгыларын элбэтэн, баазаларын тупсаран иһэллэр.

Соторутааҕыта Үөһээ Дьааны улуунун Элгэһиттэн 11 убаһаны, 1 атыр соһоһу атылаһан аҕаллылар. Бу улууска тымныыны тулуйар, кураан да сылларга үчүгэй туруктаах ыһыктыбат сылгы боруодата буолар. Станислав Вячеславович атылаһыт «Баачаан» хаһаайыстыбатын атылаһыт итинник боруодаҕа кириһэллэр. 2019 сыллаахха Арассыйатааҕы Тыа хаһаайыстыбатын министристибэтин бирикээһинэн РФ племенной

хаһаайыстыбаларын реестригэр кирибиттэрэ. Дьааны тииттээх сылгылары атылаһан тэнитэргэ көнүл ылбыта. 2021 сылга Дьааны 31 племенной сылгытын атылаһабаттара.

С. В. Сивцев 2004 сыллаахха дьиз кэргэниин «Саргыдай» бааһынай хаһаайыстыбаны тэриммитэ, сылгы иитиитин хайысхатынан дьарыктаммыта. Чурапчы сэлэһинньэтигэр арбаа Куохара үрбэр сылгыны аһатар баазаны туттубуттара, тупсаран, кэнэтэн испиттэрэ. Билигин хаһаайыстыба 97 сылгыны иитэн туруорар, 8 атырдаахтар. Оттуур сирэ ити энээр 23 гектар бааһыналаахтар, эбии ыһаллар. Иникитин элбэх сыллаах оту үүннэрэр былааннаахтар, сизмэтин булбуттар. «Баачаан»

хаһаайыстыбаны (директор Владимир Чириков) кытары «Племхолбоук» нөһүө сылгы атылаһарга дуоҕабар түһэрситтэр. Сылгылар 4 суукка этэннэ аяннаан, Чурапчыга кэллилэр. «Билиги энээрэ мэгэдьэх, приленскэй боруода сылгылары иитэбит. Сизэнэр, булкаас боруода буолан, тымныыны аанньа тулуйбаттар, кулуннааһын даһаны элбээтэ. Итинник кыһалбаттан тахсаары, бу дьыһынээх саха, Дьааны сылгыларын аҕаллыбыт, иникитин племенной хаһаайыстыба буолар баҕалаахпыт», — диэн Станислав Вячеславович санаатын үллэстэр.

Чурапчыбыт сирин булбут Дьөһөгөй оболоро этэннэ кыстыгы туораан, кэһэһэскитин тэнийэн-ууһаан баралларыгар баҕарыабын.

Алексей СЛЕПЦОВ.

— ИЛ ДАРХАН ЭТИИЛЭРЭ —

Айсен Николаев кэжкэ сорудабы биэрдэ

Ааспыт нэдиэлэ Ил Дархан Бырабытталыстыба салалтатын кытта онлайн көрүнгүнэн планерка ыпта. Онно Айсен Николаев национальнай бырагыраамаларга кыттыгыгар уонна эпидемиологическай быһыыны-майгыны тулсарыга кэжкэ сорудабы биэрдэ дьон пресс сулууската иһитиннэрэр.

Планеркада «Олорор дьыа уонна куорат эйгэтэ» национальнай бырайыакка уонна тыа сиригэр кэлимник сайыннары сударыстыбаннай бырагырааматыгар сийлиһи тохтоото. Марат Хуснуллин таһымыгар буолбут мунньахха национальнай бырайыагы олохо киллэриигэ Саха сирэ көрдөрүүтүнэн инники күөнгэ

сылдыара бэлэстэммит. Ил Дархан иһитиннэрбитинэн, РФ Бырабытталыстыбатын хамыһыатын президиума Саха сирин түөрт нэһилиэнньэлээх пуунугар хочуолунай уонна иттир ситими тутууга заем үбүн биэрэрин бигэрэппит. Ол түмүгэр хас да сүүс чааһынай дьыа уонна социальнай эбэйи эбэтир иттиги холбонуохтара.

Тыа сиригэр кэлимник сайыннары бырагырааматынан Саха сиригэр бүгүгүн күгүгэ 69 бырайыак олохо киирэр. Ил Дархан этэринэн, бу бырагыраама саамай дьон болломтоугар сылдыар бырайыактардаах. Онон

Бырабытталыстыба инники тахсыбыт бары сыһаны-халтыны учуоттаан, эргийинэн бу хайысхага бары күһүн уонна кыабын ууран туран үлэлииргэр ыгырда.

Ил Дархан өрөспүүбүлүкэтээди суһалыстааппуньабыннытарыгар эргийинэн быһыы-майгы уустугун бэлэстээт. Дьоккуускайга уонна сорох улуустарга ыары эбиллэ турар. Илсизлииртэр сабадалабыттарын курдук, ыалдыаччы ахсаана төһө да элбээн иһин, дьон бу дьаны арыый чэпчэки аһарынар, ордух вакцина ылбыттар. Ол иһин балыыһага киири ахсаана таһымы эбиллибэтэ. Билигин холжуйаарга эрдэтин санатта. Онон мизэстэтир суһал ыстааппар быһыыны ылыны, ревакцинацияны ытыны

2020-2022

с.с. Чурапчы улуугар Тыа сиригэр кэлимник сайыннары бырагырааматынан барыта 1 миллиард 167 мөлүгүн үпкэ сөбүлэн түһэрсиллибит.

эмл саппааһын сударыстыбаннай уонна чааһынай аптекаларга бэрэбизрэккэлииргэ Росдраннадзору соруйда. Итинтэн сизтэрэн, биһиги улуустугар балаһыаньа хайдабын биллэтибит.

Людмила ГОРОХОВА.

Улуустаабы киин балыыһа кылаабынай бырааһа Артем Ксенофонов:

Вакцинаны улуустуг үрдүнэн 8831 киһи ылла, ол эбэтэр ылаахтаах былааммыттан 80%. Коллективнай иммунитет тийэ иликпит. Кэтээн көрүүбүтүнэн, балыыһага ковидтаан эмтэнэ киирбит дьон улахан аңаара вакцина ылбатах. 60-тан үөһэ саастаах дьон буолаллар. Билигин улуустугар 4 араас көрүгү вакцина баар: «Гам-КОВИД-вак» (Спутник V), «ЭпиВакКорона», «КовиВак», «Спутник Лайт». Пандемия, ыары үгүннээн турар бириэмэттир ревакцинацияны уонна ылдыбыт дьон вакцинаны 6 ый

буолан баран ылаллар. Вакцинаны ылбыт киһи ылдыбын сеп, ол эрэри чэпчэки аһарынар. Устуруйа көрдөрүүтүнэн ханнык бадарар ыарыны вакцина эрэ кыайар. Онон тус доруобуйабытын, чугас дьоннугун харыстаан сөптөөх быһаарыныны ылыныт.

23 нүөмэрдээх аптека эминэн хааччыллыгыгар эппиэтинэстээх, дириэктэри солбуйааччы Лия Монастырени:

Аптекабытыгар эмл саппааһа быыстала суох кэлэр. Коронавирус утары эмл саппааһа толору баар - противовируснайдар, антибиотиктар. Ону тэнэ биһиги аптека үстэригэр дьэри саастаах оболору, учуокка турар ыарыахтары быраас анаабыт босхо эминэн хааччылабыт.

— ТЭРИЛТЭ ТҮӨҮГЭ —

Нус-хас олох-туһугар

Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн, ааспыт 2021 сыл түмүгүнэн, 2326 баһаар учуоттанна, матырыйаалынай хоромнуу - 489393300,00 солкуобай, уокка киһи былдыаныыта - 89 киһи, ол иһигэр - 16 оҕо, эмсэбэлээһин - 76 киһи. Оттон улуустугар баһаар уопсай ахсаана 24-кэ тэннэстэ: Чурапчы нэһилиэгэр - 6 баһаар (5 - чааһынай дьыа, 1 чааһынай тэрилтэ);

Улахан Күөл участагар - 1 баһаар (чааһынай гараас);

Хадаар нэһилиэгэр - 1 баһаар (чааһынай дьыа);

Диринг нэһилиэгэр - 3 баһаар (чааһынай маһаһыын -1, кур от -1, тимир көлө -1);

Мындабаай нэһилиэгэр - 4 баһаар (кур от -2, чааһынай гараас -2);

Одьулун нэһилиэгэр - 1 баһаар (чааһынай дьыа);

Мэлдэхси участкагар - 1 баһаар (кур от);

Мугудай нэһилиэгэр - 1 баһаар (бөх-сах);

«Халыма» федеральнай айан суолугар 150 км. -1 баһаар (1-тимир көлө);

Кытаанах нэһилиэгэр - 1 баһаар (чааһынай дьыа);

Төлөй нэһилиэгэр - 1 баһаар (чааһынай дьыа);

Түөйэ участкагар - 1 баһаар (чааһынай гараас);

Чыалпара нэһилиэгэр - 1 баһаар (чааһынай баанньык);

Уот туруута үкүн чааһынай дьыаларга буолталыыр.

Сүрүн биричиинэлэрэ - киһи уоту сыһаа-халты туттууттан тахсар. Уопсай хоромнуу - 4 124 000 солкубай.

Ааспыт сыл муус устар ыйыттан Өрөспүүбүлүкэ «Предупреди пожар - установи Автономный дымовой пожарный извещатель» (АДПИ) социальнай аахсыа ытыллыгыта. АДПИ - баһаар туран эрэрин күөкэ тыһаан, тутатына иһитиннэрэр аналлаах тэрил. Манньык тэрили дьыабы туруоруу - баһаары сэрэтии

курдук:

- «Лучшая команда МЧС России по проведению аварийно-спасательных работ при ликвидации чрезвычайных ситуаций на автомобильном транспорте в 2021 году» анал зат кыайылаахтара.

- «Лучшая команда среди заводов газодымозащитной службы» - 2 мизэстэни ситистилэр.

Бастагы нүөмэрдээх Чурапчы нэһилиэгин баһаарынай чааһыгар диспиччэринэн Алена Луковцева үлэтир. Кини устуорка элбэх ситиһилээх. Баһаарынай-прикладной устуорт көрүгэр улахан ситиһини аҕалла. Ол курдук 100 мизэртэ уһунна араас мэхэйдэри туорааһына 1-кы, 2-с мизэстэлэри ылла. Ону тэнэ штурмовой ирилизинэн тахсыга икки төгүлүнэн 2-с мизэстэ буолла.

Биһиги үлэтиртэтир устуорт көрүгэр эрэ буолбака, үлэлэригэр-хамнастарыгар эмиз бастыһанар кэжэлэригэр сылдыаллар. Ол курдук, «Лучший отряд Государственной противопожарной службы Республики Саха (Якутия)» 1 истизэллэннэх дипломунан, сэртификэтинэн наҕараадаланыыттар. Итинник хабааннаах үлэ улуус таһымыгар эмиз ытыллар. Сыл түмүгүнэн Чурапчыга бастыһан баһаарынай чаас үлэтиртэринэн 5-с нүөмэрдээх Сыланнаабы баһаарынай чаас үлэтиртэригэр буоллулар.

2021 сыл, ахсынны ый 31 күнүгэр биһиги тэрилтэбитигэр үөрүүлэх түгэн тосхойдо - өр сылларга кэтэспит баҕа санаабыт туолан, эбийиэктэригэр гаас ситимигэр холбонулар, онон 2022 сылы сылаас дьыабы-уокка көрүстүбүт. Бу иннинэ чобуунан оттон спордуллу.

Быйыл сыл саҕаланыабыттан улууска 3 баһаар бэлэстэннэ, 1 киһи уокка былдыанна.

Чурапчы нэһилиэгэр - 1 (чааһынай дьыа, киһи

үлэтин биэр ньымата. Дьыа иһигэр туруораллар, тыһа 85дб тийэр, күөкэ утуя сытар да киһини туруорар.

Бу аахсыабы Саха Өрөспүүбүлүкэтин куттал суох буолуутун хааччыгар сударыстыбаннай комитеттэ көбүлээнтэриир. Маныаха Чурапчытаабы баһаарынай этэрэт үлэтиртэригэр туора турбака, сыл устата тэрээһиннээх үлэни ытат, уопсайа - 790 АДПИ-ли туруордулар. Ону таһынан Өрөспүүбүлүкэ Бырабытталыстыбатын бырагырааматынан кыаммат ыалларга - 352 турда.

Баһаарынай этэрэт үлэтиртэригэр ааспыт сылга үгүс ситиһиллэннилэр. Ол

былдыаныыта -1)

Сылан нэһилиэгэр - 2 (чааһынай гараас, онно 3 тимир көлө былдыанна, маһаһыын хочуолунайа). Ити түмүгэр 20 700 000 солкубайдаах хоромнуу табыста.

Тохсуннуу 24 күнүттэн - олунуу 25 күнүгэр дьэри Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн «Безопасный гараж» дьон үлэ аахсыата ытылла турар. Бу аахсыа чэрчитинэн улууска 95 чааһынай гарааһы көрдүбүт. Эбийиэкс хаһаайынарыгар уоттан сэрэхтээх буолуу ирдэбиллэрин тутуууга, үөртүгү баһаарынай этэрэт уонна надзорнай уорган үлэтиртэригэр үлэни тэрийэллэр.

Уот сүрүннээн тимир оһохтон тахсар. Итэбэстэри туоратыыга, уот тахсар түгүнүгэр бастаан уоту умурорууга араас көмө тэриллэри, ньымалары тутуохка сеп. Онуоха дьыабы АДПИ туруоруллара уонна гарааска, баанньыкка уоту умуроруор боруһуоктар бааллара ирдэнэр. Билигин атыыга «Противопожарный шар» дьэтир бааллар. Бу - киһи суох да түгүнүгэр, аһаас уот турдабына, бэйэтэ үлэтир тэрил. Маны тимир көлө капотугар илдьэ сылдыааха сеп, оһох таһыгар истизнээ ыйыыллар. Манньык тэриллэр сыаналара удамыр, сийили Чурапчы нэһилиэгэр баһаарынай этэрэткэ билсэхситин сеп.

Быйыл 2022 сыл устата «Предупреди пожар - установи автономный дымовой пожарный извещатель» өрөспүүбүлүкэтээди социальнай аахсыа саҕалан барар. Улуустуг олохтоохторун бу аахсыага кыттыны ыларгытыгар ыгырабыт. Аахсыа балаһыаньатын баһаарынай сулууса үлэтиртэриттэн сийили билсин. Сыл түмүгүнэн аахсыа кыттылаахтарыгар бириистээх күрэхтэһии буолар.

Олунуу 1 күнүгэр Чурапчы нэһилиэгин баһаарынай чааһыгар Уус Алдан оройуонуттан төрүттээх Афанасий Афанасьевич Пухов салайааччынан анална. Кини ЧГФКСИ-тун бүтэрбитэ, үрдүк үөрэхтээх. 2012 сылтан Чурапчытаабы баһаарынай чааска үлэтин саҕалаабыт. 2018 сылтан Чурапчы 1 нүөмэрдээх баһаарынай чааһыгар үлэни сылдыбыта. Афанасий Афанасьевич бэринилээх үлэтин иһин, үгүс ситиһиллэрдээх, наҕараадалардаах.

Быйыл Саха Сиригэр Баһаарынай охона тэриллэбитэ 205 үбүлүөйдээх сыла туолар. Үлэ, устуорт хайысхаларыгар үгүс өрүттээх тэрээһиннэр буолаллара былаанналар. Ааспыт 2021 сыл Чурапчы оройуонугар баһаарынай этэрэт тэриллэбитэ 55 сыла буолбута.

Ытыктабыллаах улуустуг олохтоохторо! Баһаар киһи көһүлүтэх өттүттэн соһучу буоларын сэрэтэбит, онон сэрэхтээх буоларгытын умнуман! Уот турар түгүнүгэр суотай төлөпүүнүнэн суһаллык 101, 112 нүөмэргэ эрийин. Чугас дьоннугар бу нүөмэрдэри биллэриннэрин. Баһаар тахсытын төһөнөн түргэнник биллэрэбит да, соһчонон киһи олоһор куттал, хоромнуу кычырыын умнуман!

Павла СЛЕПЦОВА,

Чурапчытаабы 38 нүөмэрдээх уоттан быһыыыр этэрэт-инструктора.

— ЛИНГИБИИС - УЧУОНАЙ С.А. НОВГОРДОВ ТӨРӨӨБҮТЭ 130 СЫЛЫГАР —

СЕМЕН НОВГОРДОВ ПЕТЕРБУРДААБЫ СЫЛЛАРА

(олобо, үлэтэ.)

бизрэн, быстах үлэлэри булан эбинэрэ. Хам-түм дьонуттан көмө тийэрэ. 1916 сыллааха күнүн собуруу үөрэсэр барбакка, Дьоккуускайга учууталпыр, чааһынай уруоктары бизрэр. Уонна бэйэтин ыра санаатын олоххо киллэрингэ, сахалыы суругу-бичиги онорууга үлэлиир.

Сахалыы суругу-бичиги, алпаабыты, норуоттар икки ардыларынаабы фонетическай транскрипцияга уонна латинскай алпаабытка олобуран айбыта, манна араас санаалар, этиилэр бааллара. Ону барытын туораан бастабы букубаар "Сахалыы сурук-бичик" диин ааттанан, 1917 с. балаан ыйын 4 күнүгэр 4000 ахсаанынан Дьоккуускайга С. А. Новгорода саа алпаабытынан бачээттэммитэ. Манна алпаабыт барыта 33 букубалааба, ол иһигэр дифтоннары бэлэтииргэ икки букуба эменнэрин холбуу суруйуунан оноһуллубут төүрт лигатура киирсэрэ. Бу букубаары Всеволод Михайлович Ионовтан көнүлүтээн, кини букубаарыгар олобуран, учуутал Николай Егорович Афанасьевтың онорон бачээттэллэтирэр. Мантан ыла маассабай үөрэхтээһин сабаламмыта, оскуолаба оҕолор сахалыы үөрэнэр буолбуттара. Бу кэмгэ диэри үөрэхтээх киһи диин Саха сиригэр олох абыах этэ. Ол курдук ерөбөлүүсүйэ иннинэ нэһилиэтинэ 87% сахалар ылар эбит буоллахтарына, үөрэхтээбэ 0,7% этэ. Холубур, Боотуруускай улууска 3 учууталлаах 2 начальнай оскуола, биер участкай балыыһа баара, ол онугар 8 танара дьытэ 20 абабыт баара диин суруйаллар. С. А. Новгорода алпаабытын тупсаран, холубур, улахан букуба сурук бэлэтиэ энтин, олору кэнники учебниктарга киллэрэн, кэлиналпаабыт уопастыбаннас дьүүлүһүнүн ааһан, 1923 с. туттулууга кириитэ бүтэһиктээхтик быһаарыллыбыта.

1917 сыл күнүн бастабы букубаар бачээттэнэн табыстарын күн. Семен Андреевич үөрэбин салгыы, Петербурга барбыта. Биһиги дойдубут норуоттарыттан сахалар аан бастаан Новгородов латинскай алпаабытка олобуран онорбут аан дойдутаабы транскрипциятыгар кирибиттэрэ. Ити кэнниттэн сыһаа Орто Азия уонна Сибирь атын норуоттара бэйэлэрин тылларын суруука латинскай алпаабытынан киллэрбиттэрэ.

1919 сыл балаан ыйын 30 күнүгэр тihax почтовой борохуотунан С. А. Новгорода Иркутскайтан Дьоккуускайга төннөн кэлбитэ.

1919 – 1921 сылларга Сахатын сиригэр араас уопастыбаннай-политическай, судаарыстыбаннай үлэлэргэ үлэлээбитэ. Сана былааска тахсар уларытылары олоххо киллэрингэ, бары ытыллар араас өрүттээх үлэбэ көхтөөктүк кыттыра. Ол да иһин кинини Саха сириттэн Сэбиэттэр Бүтүн Араассыйатаабы 9 сийэстэригэр 1921 сыллааха дөлөгөттөнөн талачанар, В.И. Ленин дакылаатын истэн турар. Эдэр Саха сирин салайааччылары Семен Андреевичи эрээн араас үлэлэргэ көмөлөһүнэрэллэрэ, сурук бириинчик үлэтигэр, Саха автономнай өрөспүүбүлүкэтин тэрийиңэ кини билиитин-көрүүтүн туһаммыттары биллэр. Ол иһинэр хардарыта суруйсууларыгар көстөр.

Ол иһигэр кини сүрүн баатын толорууга үлэлээбитэ, ол курдук сахалыы шриби куттарыы, учебниктары бачээттэтии үлэлэргэ командировкаланан Читанан, Иркутскайынан, Омскайынан, Москванан сүүрбүтэ-көлүтэ, кини бу сорудабы улаханньы санаата көтөбүлүн толоро барбытын туһунан Мусья Потаповага суругар "Дьэ бүтүн үөрүүлээх күнүм буолла... Бар дьонум туһугар кыһаммытым-мүһэммитим син хаалымаары гынаа быһылаах. Сахалыы үөрэби тэңитэ аны саас маннайы борохуотунан Иркутскайдыр, онтон Москвабыр буоллум" диин эрдэ, күлүн тутарга 1920 сыллааха суруйбута баар.

1921 с. күлүн тутар 31 күнүгэр Петербурга тийбитэ уонна олобун тihax күнүгэр диэри кини онно үлэлээбитэ, үөрэммитэ, олобута. Э.К. Пекарскайга көмөлөһөөччүнэн ананыабыттан Халтурын уулуссатыгар баар Учюнайдар дьилээрэ диин уопсайга миэстэ бизрэнэр онно олобута. Бу кэмнэргэ кимэхэ быраата, Андрей Андреевич барсан, кыһастык да буоллар, биһигэ олобуттара, үлэлээбиттэрэ. 1921 сыл саас М.К. Аммосов Москвадан Петербурга тийэн Семен Андреевичка Коммунистическай партия кэккэтигэр киэрэригэр рекомендация биэрбитэ.

1921 с. ыам ыйын 5 күнүттэн - Партия чилиэнигэр хандыдаат, ити сыл ахсынньы

16 күнүгэр РКП(Б) чилиэниэн иһирэн 506786 №-дээх патрийнай билиэти туттута. М.К. Аммосов Саха уобалаһыттан БРКСК (ВЦИК) чилиэна, А.М. Гертий - 1919 с. РКП(Б) чилиэна, Н.А. Энгель - 1913 сылтан партия чилиэна рекомендация биэрбиттэрэ. М.К. Аммосов Москвага Наркомнаца Иппини киин издательствога Саха сиксийэтин аһара туруорсан, ону аһарга уонна олулэтинтэрийэргэ С.А. Новгородабы туруорсан, бу үлэбэ кытыннарбытара. Саха сиригэр сага үөрэх иһигэлэрин уусуран айымнылары, уопастыбаннай-политическай литэратуирэни тылбаастаан, сахалыы тылынан бачээттээн тарбатыы сүмкэн суолталаах, кэскиллээх дьыалатын өйдөөн, Семен Андреевич умсугуйан туран харыстаммакка кууска үлэлэспитэ.

Маны таһынан үөрэнэр сылларыгар, 1921 с. ыам ыйыттан 1923 сыл, ыам ыйыгар диэри, икки сыл, үөрэбин быһыгар, Наукалар Академияларын научнай үлэһитинэн ананан, Эдуард Карлович Пекарскайга аатырбыт Саха тылын тылдьытыгар үлэлэспитэ. Бу кэмгэ Пекарскай ыалдьан хаалан, тылдьыт тахсыбакка хаалар кутталламмыта, онон ити үлэбэ С.А. Новгородабы Наукалар Академияга анаабыта, онтон Семен Андреевич Наркомнаца учебниктар дьыалаларынан эмиздэриктанара, кини Наркомнаца Саха сирин бэрэстэбиитлэ этэ. 1922 с. олунньу 9 күнүгэр академик С.Ф. Ольденбург Наукалар Академияларыннан М.К. Аммосовка Семен Андреевич Новгородовы тылдьыт онорууттан араарбакка көрдөнөн: "С.А. Новгорода Академияга Саха тылдьытын онорууга наһаа улахан эппиэттээх үлэни онорор. Ити үлэ наукаба бэдэн суолтатын таһынан, саха норуоттар да сүмкэн практической суолталаах. Новгородов сахаларга онорор тылдьытын курдук сиппит-хоппут киһигэ, Европа норуоттарын адыас бэрт абыахтарыгар баарын да ахтар сеп буолуо," - диин суруйбута. Семен Андреевич бу үлэлэртэн сахалыы учебниктары таһаарыны, тылдьыты онорууну биһирин да хаалларбакка, үөрэнэрин быһыгар чистээхтик толорбута. Тылдьыт корректуратын ааһан, эбии сахалыы тыллары киллэрэн, нууччалыы тылбаастаан, хас биһирин тыл суолталарын быһааран суруйан бириэмэтин, сыныаланы аахсыбакка, үлэ бэдэнү көрсүбүтэ. Кини тылдьыт 6 -с тахсытын бүтүннүү бэйэтэ көрөн таһаарбыта, итин таһынан кэнники таһаарылырга кирибит матырыйааллары бөлөмнээбитэ (35 бачээттинэй лист кэриннээбэ). Ол гынан баран итиник үлэ бэдэнү үлэлээбит С.А. Новгорода аатын тылдьыты онорсубут дьону кытта титульнай листкэ киллэриэх буолан көпсөтөн баран киллэрбэккэ, Семен Андреевич сайабытынанна бизрэн салгыы Э.К. Пекарскайга кытта биһигэ үлэлииртэн ахаастаммыта.

Кини Петербурга үөрэммит, олобут кэмнэргэ аан дойду бастабы сэриитэ, Олунньутаабы, Октябрьскай өрөбөлүүсүйэ, тражданскай сэрии буолуона, уустук, ыарахан, астанас суох кэмнэргэ этэ. Хайдах курдук уустугун, ыараханан Семен Андреевич Максим Аммосовтааха суруктарыттан көрөөххө сеп эбит, сарсыарда 9 чаастан сабалаан, кизнэ 4 чааска диэри үлэтин сүмнүүнэн трамвайынан араас тэриитэлэринэн губсовнархотунан, госиздательстволарынан, гостипографияларынан уо.д.а. сылдьар, хата трамвайынан айан боско диэбит, эбиэттэн баран салгыы үлэни барар, кизнэтин кыратык сыныанан барар, Э.К. Пекарскайга сатыы баран тылдьыт оноһуутугар үлэлээн дьытигэр хойутаан кэлэн, уопсайга түүн 12 чааска диэри бизрэр оргуйбут ууларыттан кэмигэр баттаһа ыллабына, аһыыр эбит. Хата ерөбүл күн толору сахам тылынан дьыарктанабын диэбит. Күннэ муунта 2/3 килиэби, ыйга 6 муунта курдук селедка бизрэллэрин суруйар. (1 муунта нууччага 409.5 граммга тэннээр.). Табаарыстарыгар улаханньы ырдым да, билингитэ этэннэбин диин суруйтаабыта баар. Кини быраата Андрей Андреевич дойдутугар төннөн, таптыыр сахатын тылынан кэлсэтэр киһи суоҕун суохтуур эбит. Ити курдук усулуобуйага олорон ол сахалыы учебниктары бачээтииргэ Петербурга кумаабы көстүбөккэ, оччолорго кумаабы олох абыах буолан, Москвага тийэн бу биһиги Чурапчытыгар көскө кэлэн олобут, оччолорго Главлит

салайааччытын, Н.Л. Мещеряков көрсөн, кини көмөтүнөн, кини орооһуутунан "Сурук-бичик" уонна "Ааҕар кинигэ" кумаабы көстөн, кэмигэр септөөх ахсаанынан бачээттэнэрин ситиспитэ. Университеттар салгыы үөрэнэр быраабы ылан, салгыы үөрэммитэ. Бу кэмгэ үлэтэ суох, хамнаһа суох олобута. Сахатын норуотун үөрэхтиир, сайыннара сылын толоро сүүрэн-көтөн, хаһан сыныанара биллибэккэ үлэлээн, университеттар көтүтэ-көтүтэ үөрэнэн, 1923 сыллааха бас ыйын 30 күнүгэр тihax эхсэмэнин туттарбыта. Ити сыл бүтүүтэ Семен Андреевич олобур улахан суолталаах уларыыы буолбута. Ол курдук кини Фелицина Мария Павловнаһын олохторун холбообуттара (27.01.1923с.).

Мария Павловна - Рязанскай губернияттан төрүттээх. Москвага гимназияны бүтэрэн баран, Петербурга дьахталлар үрдүк куурустарын бүтэрбитэ, кэлин университетка иппини норуоттар тылларын үөрэтэр факультет араб тылын разрядыгар сылдьан, С.А. Новгородовтың көрсөн холбослуттара. Семен Андреевич кэргэнин дьонугар-сэргэтигэр билиһиннэрэ аҕалар баатын ийэтигэр Анна Николаевнага суруйбута да, хомойсух иһин, туолбатаба.

1923 сыллааха саха талааннаах лингвибиис учюнай Семен Андреевич Петербурдаабы университет уопастыбаннай наукалар факультеттарыгар Арбааны уонна Иппини дойдулар литэратуирэлэрин уонна тылларын тэннээн үөрэтэр үнүстүүкэ үлэһитинэн кирибитэ. Кини ол кэмгэ Васильевскай арыы 7-с линийэтигэр, 2 №-дээх улахан историческай таас дьыа 4 кыбартыратыгар олобута. Бу улахан учюнайдар, академиктар олобур дьыалэра этэ. Ол гынан, наукаба бэйэтин суолун бизгитик хаалларахтаах, элбэги эрэнээрэр, саха алааһыттан тахсыбит талааннаах лингвибиис - учюнай Семен Андреевич Новгородов олобун саамай күүстэйэр күнүгэр, баара-суога 32 саастаабыр 1924 сыл, олунньу 28 күнүгэр бүөрүн ыалдьан өлбүтэ. Кини үлэлээбит, олобур, ыал буолбут куоратыгар Смоленскай православнай кыһабыһаба көмүллүбүтэ. Семен Андреевичи тihax суолугар атаарыыга Саха сириттэн П.А. Ойуунускай салайааччылаах Бырабыыталыстыба хамыһыһыта баран кыттыбыта.

Семен Андреевич кыһа Елена аҕата өлбүтүн 5-с күнүгэр төрөөбүтэ. Сэри кэмигэр ийэтинэн 1943 с. "Олох суолунан" (Дорога жизни) Ленинград блокадатыттан тахсан. Саха сиригэр С.А. Новгородов архыбын илдьэ кэлэн быһаабытара. (Мария Павловна Новгородова 1973 сыллааха өлбүтэ). Кыһа Елена Семеновна Саха сиригэр Дьоккуускайдаабы педунүстүүтү, кэлин Ленинградка судаарыстыбаннай педунүстүүт нымас тылын салаатын бүтэрбитэ. 1956 сыллааха "Эрилик Эристин айар үлэтэ" диин тihax ф.н.к. буолбута. Эр сылларга Ленинградка нымас тылын кафедратыгар доценынан араас үнүстүүтэргэ үлэлээбитэ. Кэлин 2006 сылга диэри А.И. Герцен аатынан Хотугу норуоттар Судаарыстыбаннай Педагогическай университеттарыгар үлэлээбитэ. Элбэх научнай ыстатыйалардаах, хас да кинигэлээх, ол иһигэр аҕатыгар сыһааннаах кинигэлэрдээх. Егоркин диин инженер кэргэннээх этэ. Соҕотох Николай диин уоплааба. Үрдүк үөрэхтээх, тыла сыһааннаах уол 33 сааһыгар хомолтолоохтук, матасыкыла ололонон өлбүтэ. (Елена Семеновна ээтинни ыйга 2012 сыллааха өлбүтэ).

Семен Андреевич Петербурга олобур оччотообу ыарахан, уустук кэмнэргэ үөрэбинэн, судаарыстыбаннай, научнай үлэниэн эрэ дьыарктанматтаба, бэйэтигэр туорсуммут сүрүн соругун, баҕарбыт баатын норуотугар маассабай үөрэхтээһини, сырдыгы, сайдыыны киллэрингэ, олохтоһуунга оччотообу уустук кэм ыарахаттарын, күчүмэйдэрин аахсыбакка, биер киһи үлэтэ диэтэххэ, туохха да хоолоно суох үгүс үлэни, утуурын, сыныанарын умнан, эдэркээн олобун бүтүннүү аһаан үлэлээбитэ.

Баара-суога 32 сыл күн сиригэр олорон ааспыт Семен Андреевич Новгородов норуотун иннигэр онорбут сүдү үтүөтүн - өгөтүн саха тыллаах баарын туһары умнуо суога.

Захар Егорович ЕГОРОВ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэбритинин үтүөлээх үлэһитэ, Н.Д. Субуруускай аатынан Болтоно орто оскуолатын мусуойун үлэһитэ.

Сахалыы маассабай суругу төрүттээччи, бастабы анал тыл үөрэхтээбэ, талааннаах учюнай, педагог, уопастыбаннай дьыиэтэл Семен Андреевич Новгородов олобур, таһаарылаах үлэтигэр биер дьонун миэстэни Петербург куорат ылар.

Дьоккуускайдаабы реальнай училищени бүтэрэн баран, биер сыл бүлүүгэ учууталлаан, салгыы үөрэнэр баҕаттан, харчы мунньуан баран (хармааныгар 140 солкубайдаах) Семен Андреевич Петербурга тийэн аатырбыт Петербурдаабы университет илиппи норуоттар тылларын үөрэтэр факультетка үөрэххэ киерэр. Бастабы сылыгар араб, перс тылларын үөрэллэти, эһилигэр саха тылыгар уруулуу торкскай уонна монголлары үөрэтэр салааба көһөр, онно монгол, маньжур, тюрк, калмык тылларын үөрэтэр. Аан дойдуга биллэр уһулуччулаах тыл үөрэхтээхтигэр, биллиилээх учюнайдарга В.В. Радловка (торколог) В.Л. Котвичка (монгол, торк, тунгусо-маньжур) тыл бэдэн учюнайа Л.В. Щербача, А.Н. Самойловичка, Б.Я. Владимировка, Е.Д. Поливановка у.д.а. атыттарга үөрэммитэ. Маны таһынан бириэмэ булан эбии дьыарктанан, элбэх учюнайдар лизсийэлэрин кэрийэ сылдьан истибитэ. Бастабы кууруска үөрэнэ сылдьан 21 саастаах устудьуон С.А. Новгородов Бүтүн Араассыйатаабы норуот учууталларын сийэһигэр ахсынньы ый 21 күнүгэр "Сахалар тустарынан уонна сахалар оскуолаларын уонна кинилэр үөрэххэ бырааптарын туһунан" дакылааты сахалар ааттарыттан ааҕар. Бу дакылаатыгар саха оҕолоро сахалыы үөрэниэхтээхтэр, онон саха национальнай оскуолалара наадалар, онно үөрэнэргэ сахалыы учебниктары таһаарыны убулээһин наадаһын этэр. Оччолорго бу олус хорсун туруорсуу этэ. Семен Андреевич бэйэтин иннигэр норуотун үөрэхтээһиннэ улахан сорук туруорунар. Үөрэххэ улахан кыһаммылаах устудьуону бастабы кууруну бүтэриэбиттэн бастабы научнай командировкаба төрөөбүт дойдутугар ыыппытара. Иккис сылыгар сайынньы өрөбүлүн Башкирияга чааһынай учууталынан ыалга үлэли-үлэли, татаар тылын үөрэтигэр атаарбыта. Ити курдук үөрэнэр сылларыгар элбэх сир кэрийэн, элбэх омук тылын-өһүн, фольклорун үөрэппитэ. Элбэх бэдэн тыл учюнайдарын кытта билсипитэ кинилэртэн субэ ылара, субэлэлэрэ. Кини бу да кэмнэ норуотун фольклорун үөрэтиитин, хомуйуутун тохтоппото, ону кини кэлин таһаарыт суругар-бичигэр, ааҕар кинигэлэригэр хото туттубута.

Семен Андреевич норуотугар, эдэр эрдэригэр бэйэтэ баҕарбыт бабата норуотун суруктаан-бичиктээн сырдыкка, үөрэххэ, сайдыыга тардыы этэ. Оччотообу саха үөрэхтээхтирин, интеллигенэрин өйөбүллэринэн, Сэбиэскэй былаас маннайы салайааччыларын көмөлөрүнэн санаабыт санаатын, баҕарбыт бабатын сахалыы алпаабыты, суругу-баатын онорон, олоххо киллэрингэ бичиги онорон, сүүрбүтэ -көлүтэ, кууска туруммута сүүрбүтэ -көлүтэ. Манна Араассыйа оччотообу уустук балаһыанньатын учуоттааҕаха ыарахан кэмнэр этэ. Сага алпаабыты онороругар элбэги аахпыта, баар уопуту үөрэппитэ уонна атын омук тыл үөрэхтээхтирин кытта сыбээстэлэрэ, ол түмүгэр кини ити үлэтин сыбээстэлэрэ, интэриэһиргир, элбэх омук сэнээрэр, интэриэһиргир, элбэх омук үөрэппит кэтэлэр этэ. Бу туһунан үөрэппит учууталларыттан биердэтэр профессор Александр Николаевич Самойлович С.А. Новгородовка анаабыт ыстатыйатыгар Новгородовка аһаабыт, ити кэмгэ аан суруйан турар. Эбиитин, ити кэмгэ аан дойду бастабы сэриитэ буола турар буолан дьыарктан сылдьар устудьуон киһиэхэ олус ыарахан, эрэдээх бириэмэ этэ, онно ыарахан, эрэдээх чааһынай уруоктары стипендиятыгар

САХА ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭТИН БЫРАБЫТАЛЫСТЫБАТЫН ОТЧУОТА

АГРОБЫРАМЫСЫЛАННАЙ КОМПЛЕКС УОННА АС-ҮӨЛ ӨТТҮНЭН КУТТАЛ СУОХ БУОЛУУТУН ХААЧЧЫЙЫ

35 тыһыынча солкуобай ыстаапканан кэтэх хаһаайыстыбага хас биридди ыанар ынах ахсаанынан аабыллар судаарыстыба өйөбүлүн сана механизмынын олоххо киллэри сабаланна.

Үт киелэтигэр субсидия ыстаапката 35 солкуобайтан 50 солкуобайга дизри улаатта.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыга туһуланар стратегическай Ыйаабын 2021 сылтан олоххо киллэри чэрчитинэн, судаарыстыба өйөбүлүн сана механизмынын олоххо киллэри сабаланна, кэтэх хаһаайыстыбага хас биридди ыанар ынах тебөтүгэр 35 тыһыынча солкуобай ыстаапканан субсидия көрүлэр, үт киелэтигэр субсидия ыстаапката 35-тэн 50 солкуобайга дизри улаатта. Ыанар ынах тебөтүгэр көрүлэр субсидиянан 9 715 кэтэх хаһаайыстыба туһанна.

2021 сылга тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын онорон таһаары кээмэйэ 26,7 млрд солкуобайынан аабылынна. Ыанар ынах, хотугу дьиз табатын ахсаана элбээбитэ баһизэтэнэ. Ынах сүөһү ахсаана 178,5 тыһ. тийдэ, ол иһигэр 74,5 тыһ. — ынах, 182,1 тыһ. — сылгы, 162,1 тыһ. — таба, 18,2 тыһ. — сибиинньэ, 828,2 тыһ. — көтөр.

Үт баалабай ыама 158,2 тыһ. туоннага тэннэстэ, ынах сүөһү уонна көтөр этин онорон таһаары тыһыынча ыааһынан — 37,6 тыһ. туоннага табыста (2020 сыл таһымтан 1,5% элбэх), сымыыты онорон таһаары — 160,5 мөл. устуука (2020 сылтан 19,7% элбэх).

Нэһилиэнньэ этинэн байэтин байэстэ хааччынар таһыма 26,5 бырыһыанна, үтүнэн хааччыныта 56,4 бырыһыанна, сымыытынан хааччыныта 5 бырыһыан улаатан 62 бырыһыанна, хортуппуйунан 52,1 бырыһыанна, оһуруот аһынан 37,4 бырыһыанна тийдэ.

Саха сүөһүтүн ахсаана 12,5% элбээн, 2 357 тебөтө тэннэстэ, ол иһигэр ынах ахсаана 13,7% тийдэ уонна 973 тебө буолла. "Саха ынаба" Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай хаһына тэрилтэтэ Ньурба оройуонун Куртах учаастагар сайылыгы тутуу, Ньурба оройуонун Аһана с. хотону тутуу үлэтин түмүктэтэ. Мэнэ Ханалас улуунун Сыымах с. 100 тебөтө хотон тутуллан үлэбэ кириэн, саха ынабын иитэр сана салаа үлэтин сабаалаата.

Тыа хаһаайыстыбатын табаарын онорон таһаарааччылар племенной хаһаайыстыбалартан 730 убаһаны, 237 ынах сүөһүнү, 25 сибиинньэни атыыластылар. Өрөспүүбүлүкэ таһыттан 150 тунуй бургуна, ону тэнэ Татарстан Өрөспүүбүлүкэтигэр 400 саарба аҕалынына.

2021 сылга сана үлэлээн эрэр 38 пизмэргэ 127,5 мөл. солкуобай суумалаах "Агостартап" грана бэрилиннэ, 45 үлэ миэстэтэ тэрилиннэ.

Тыа хаһаайыстыбатын 14 потребительскэй кэпэрэтиибигэр хотоннору тутууга уонна санардан бизнэсигэр 98,5 мөл. солкуобай суумалаах субсидия көрүлүннэ, Үөһэ Бүлүү, Нам, Таатта улуустарыгар 4 хотон (400 тебөтө) тутуллан үлэбэ кирирдэ, ону тэнэ 2020 сылга судаарыстыба көмөтүн ылбыттар Мэнэ Ханалас, Сунтаар, Нам улуустарыгар 6 хотону (600 тебөтө) тутан үлэбэ киллэрдилэр.

Дьиз кэргэн пизмэтин өйөһүн сүннүнэн 19 тыа хаһаайыстыбатын табаарын онорон таһаарааччыга уопсайа 176,6 мөл. солкуобай суумалаах граннар туттарылыннылар. Ону тэнэ 2020 сылга граны ылбыт Нам улууттан "Дайыына" Б(Ф)Х уонна Амма улууттан "Араз" Б(Ф)Х 2021 сылга сана тэрилинэн хааччылыбыт хотоннору тутан үлэбэ киллэрдилэр.

2021 сылга ойуур баһаарыгар охсууну ылбыт хаһаайыстыбаларга сылгы 10 баазатын тутууга 30 мөл. солкуобай көрүлүннэ. Он тэнэ Булун, Томпо, Өлүөхүмэ, Өймөкөөн, Алларбаа Халыма уонна Кэбээйи улуустарын табаны иитэр 7 хаһаайыстыбаларыгар тоухтан да иннибэккэ сылдыар тизхинькэни атыылаһарга 30 мөл. солкуобай бэрилиннэ.

Горнай улуунун Бэс Күөл с. олоһор тыа хаһаайыстыбатын бэрэстэбиитэллэригэр уокка бидьаммыт баадырын чөлгө түһэрэргэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыталыстыбатын хаһаас пуондатын суотугар 61,0 мөл. солкуобай ытылынна.

"Атамай" Б(Ф)Х кылгас болдьох иһигэр 100 тебө кириэр сүөһүнү иитэр комплекс тутулунна, 9 хотон үлэбэ кирирдэ, тыһабаастары, кууруссалары тизээн аҕалынына, сибиинньэ этэ тизилиннэ. Умайбыт анал тизхинькэ, бырысыал уонна ынабы, ыыр тэрил оннугар сананы атыылаһарга үбүнэн көмө оһоһулунна.

Өрөспүүбүлүкэбэ 385,6 тыһыынча туонна от оттонно, ол иһигэр мобильнай биригээдэлэр 37,5 тыһыынча туонна сүөһү аһылыгын бэлэмнэтилэр. Сүөһү аһылыгын соботуопкатын былаана 8 оройуонна уонна куорат оукуртар куоһарылынна. Ынах сүөһүнү уонна сылгыны энчирээпкэ кыстатар сыалтан, кыайан оттооботох улуустарга сүөһү аһылыгын хаһаас пуондатыгтан тийэстэ кээмэйдэрин тизии хааччылына. Россия Федерациятын

Бырабыталыстыбатын хаһаас пуондатын суотугар 129 мөл. солкуобай бэрилиннэ.

Сылын ахсын сүөһү аһылыгын онорон таһаарыны бэлэмнээһиннэ судаарыстыбаннай буддьүөт уонна олохтоох буддьүөттэр суоттарыгар 200 мөл. солкуобай ытыллар. Бырагыраамаба кыттар муниципальнай тэриллилэр ахсааннара элбээтэ (2017 сылга 9 МТ кыттыбыт буоллабына, 2021 сылга — 16 МТ). Судаарыстыба көмөтүн суотугар 2000 туоннаны харайар кыахтаах сиилэс 6 траншеяга, 9 кыбыы, 259 км уһуннаах күрүө-хаһаа тутулунна, 533 га бырабыллыбыт бааһына чөлгө түһэрилиннэ, 70 таһса единица тизхинькэ уонна оборудование атыылаһылынна.

Үүнээйини үүннэригэ 2021 сылга туорахтаах бурдук баалабай хомуура 9,2 тыһыынча туоннаба, хортуппуй 65,7 тыһыынча туоннаба, оһуруот аһа 24,5 тыһыынча туоннаба тэннэстэ. Сиилэс соботуопкатын кээмэйэ 23,6 тыһыынча туоннаба, сенаж 11,4 тыһыынча туоннаба тийдэ.

Үүнээйини үүннэриини производственной эбийиэктэрин санардан бизнэри уонна тэрийин бырагырааматын чэрчитинэн Амма улуунун Сэргэ Бэс с. Фомин А.К. Б(Ф)Х ИП 500 туонна оһуруот аһын, хортуппуйу харайар эбийиэги тутан үлэбэ киллэрдэ, "Якутпортторг" АУо 2 500 туонна (2-с түһүмэх) хортуппуйу харайар салааны уларыта тутар үлэни түмүктэтэ.

"Саюри" ХЭУо Сыырдаах с. 1,2 га изнээх төгүрүк сыл үлэлиир теплицэ комплексын тутуу 3-с учаратын 2-с түһүмэтин олоххо киллэриини түмүктэтэ. 2022 сылга бырайыактамыт кыаһар тахсытыгар онорон таһаарар бородууксуйатын кээмэйэ сылга 2,5 тыһыынча туоннаба дизри улаатыаба — оһуруот аһа дэлэйэрин аһан арааһа элбээбэ, баттары, тизии кээмэйэ. Оһуруот аһын сэргэ "Саюри" теплицэлэригэр клубника экспериментальнай бөлөһүн үүннэриини сабааластылар. Комплекс толору кыаһынан үлэлээтэринэ Дьоккуускай к. олохтоохторун оһуруот аһынан 25-30 бырыһыан хааччылыаба.

Үүнээйини үүннэриини бородууксуйатын улаатыннарар сылга 1,439 тыһ. га бырабыллыбыт сир эргиргэ кирирдэ, 9,9 тыһ.га изнээх тыа хаһаайыстыбатын сирэ ууну халытан нүөлсүтүлүннэ, 5,1 тыһ.га изнээх сиргэ халаан уутун кэнниттэн куурдуу дьаһаллара ытылынна. Ньурба оройуонугар Чаппандатаабы "Суптурбан" халытан нүөлсүтүү ситимин шлюз-регуляторун халытаалынай өрөмүөнүн 1 түһүмэбэ, Өлүөнэ-Туора Күөл к. уу магистральнай турбатын халытаалынай өрөмүөнүн 1 түһүмэбэ түмүктэннэ. Хорообуттаабы халытан нүөлсүтүү ситимин шлюз-регулятора уларыта тутулунна.

Амма, Уус Алдан, Мэнэ Ханалас, Ханалас, Чурапчы, Верхоянскый улуустарыгар ас-үөл 6 кэмбинээтигэр матырыяалынай-техническэй баазаны бөбөргөтөр сыалтан субсидия көрүнгүнэн уопсайа 44,8 мөл. солкуобай суумалаах граннар бэриллибиттэрэ. Граны ылааччылар 14 үлэ сана миэстэтин таһаарыахтара.

Арктика уонна Хоту оройуоннарыгар аһы-үөлү тизэрдэ былаана толорулунна. 10,2 тыһ. туонна социальнай суопталаах ас-үөл (былаан 143,6 бырыһыанна), 454,6 туонна ас-үөл кизн арааһа (141,8 бырыһыанна), 716,4 туонна хортуппуй уонна оһуруот аһа (104,2 бырыһыанна) аһамыт сиригэр тизэрилиннэ. "Якутпортторг" АУо төннөрүгэр уу суолунан арктикатаабы оройуоннартан рефрижератордаах суудуналарынан 910,0 туонна булт бородууксуйатын тизээн аҕалла.

2021 сылга Саха Өрөспүүбүлүкэтин агробырамысыланнай комплексын өйүүр пуонда суотугар онорон таһаарар эбийиэктэри уларытан тутарга, сүөһүнү, сүөһү уонна көтөр аһылыгын, туорахтаах културалар сизмэлэрин, балыгы атыылаһарга тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын онорон таһаарааччыларга 275 мөлүүүөнтэн таһса солкуобай суумалаах сойуом бэрилиннэ.

2022 сылга "2020-2024 сылларга тыа хаһаайыстыбатын сайыннары уонна тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын, сырьютун уонна аһы-үөлүн ырыынагын сүрүннээһин" судаарыстыбаннай бырагыраама дьаһалларын олоххо киллэрэргэ 12,5 млрд солкуобай, ол иһигэр өрөспүүбүлүкэ буддьүөтүттэн 11,9 млрд солкуобай, федеральнай буддьүөттэн 645,9 мөл. солкуобай көрүлүннэ.

Олохтоох бэйэни сапайыны уорганнара тыа хаһаайыстыбатын онорон таһаарыны өйүүргэ бэриллибит боломуочуйалары толороллоругар 6,6 млрд солкуобай көрүлүннэ, бу 2021 сыллаабы үбүлээһинтэн 14% элбэх.

Сүөһүнү иитэр комплекстары тутууну өйүүргэ, АПК онорон таһаарар эбийиэктэрин тутарга уонна санардан бизнэргэ, Агробырамысыланнай комплексы өйүүр пуонда эргиргэ сылдыар үбүн толорорго барыта 1 миллиардан таһса солкуобай, тыа хаһаайыстыбатын онорон таһаарааччылар быстах ороскуоттарын толуйарга 1,2 млрд солкуобай үт көрүлүннэ. Маны тэнэ РФ Уһук Илин уонна

Арктиканы сайыннарыга министристибэтин нөһүө табаны иитини матырыяалынай-техническэй хааччылыга судаарыстыба өйөбүлэ көрүлүннэ.

2021 сылга тыа сирин кэлим сайыннары бырагырааматын үбүлүүргэ 1,7 судаарыстыбаннай бырагырааматын үбүлүүргэ 1,7 млрд солкуобай, ол иһигэр федеральнай буддьүөттэн 1,7 млрд солкуобай, Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай буддьүөтүттэн 96 мөл. солкуобай көрүлүннэ.

2021 сылга Чурапчы улуунун Килэни сэлээннээтигэр 90/25 миэстэлээх оһуола-уһууаан, Ханалас улуунун Улахан Аан сэлээннээтигэр 90 миэстэлээх оһу уһууаана, Сунтаар улуунун Хордойой сэлээннээтигэр успурт-чэбдигири комплекс тутулунна, Үөһэ Бүлүү улуунун Хомуустаах сэлээннээтин успурт саалатын халытаалынай өрөмүөнэ оһоһулунна. Нам улуунун Хамабаата нэһилиэгэр бизнэсэр-акушер пуона үлэбэ кирирдэ уонна култуура киинэ өрөмүөннэннэ, маны тэнэ Нам улуунун Бөтүк нэһилиэгин култууба өрөмүөннэннэ.

Бырагыраама чэрчитинэн олоһор дьизни тутуу үлэбэ күөскэ ытыллар. Нам улуунун Партизан сэлээннээтигэр 50 дьизлээх Мыймах кыбартаалын кэлим тутуу үс сыллаах бырайыага, итиэннэ Чурапчы улуунун 1-кы Харбалатыгар "Сайды" кыбартаалы кэлим тутуу түмүктэннэ. Үөһэ Бүлүү Хомуустаагар, Мэнэ Ханалас Хаптабайыгар, Нам Тумулугар икки уонна төүрт кыбартыралаах дьизлэр үлэбэ кирирдилэр.

Инфраструктура эбийиэктэрин тутуу үлэбэ ытыллар. Өлүөхүмэ улуунун Мана сэлээннээтигэр ууну ыраастыыр модульнай ыстаансыа атыылаһылынна. Горнай улуунун Бэрдигэстээбэр, Мэнэ Ханалас Бүтэйдээбэр, Чурапчы улуунун Чурапчытагар бөһүөлэктэ иһинээбэ гаас ситимэ, Сунтаар улуунун Агдаарытыгар, Кэбээйи Лүксүгүнүгэр, Чурапчы Дьабылыатыгар уу турбата тардылынна, маны тэнэ Горнай Бэрдигэстээбэр туттуллубут ууну ыраастыыр тутуу үлэбэ кирирдэ.

"Меркурий" электорнай ветеринарнай сертифициациялааһын тизигэ олохтоһон, аһы-үөлү онорон таһаары бары түһүмэтин, бородууктаны атыылыыр сиргэ тизэрдигэ тийэ кэтээн көрөр, нэһилиэнньэбэ мөлтөх хаачыстыбалаах уонна кутталлаах бородууксуйа тарбанытын боһсор кыахтанныбыт.

2021 сылга хаһаайына суох кыылы-сүөлү көрө-истэр дьаһаллары тэрийэр уонна олоххо киллэрэр судаарыстыба боломуочуйаларын толорорго муниципальнай тэриллилэргэ 60 мөл. солкуобай көрүлүннэ. Өрөспүүбүлүкэбэ 10 приют: Алданна (1 чааһынай), Аллайыахаба (1 муниципальнай), Аммаба (1 муниципальнай), Эдигээнгэ (1 муниципальнай), Ленскэйгэ (1 муниципальнай), Намна (1 муниципальнай), Мирнэйгэ (1 муниципальнай, 2 чааһынай), Тааттаба (1 муниципальнай) уонна хаһаайына суох кыылы-сүөлү быстах кэмэ тутар 11 луун (Анаабыр, Булун, Бүлүү, Нерюнгри, Ньурба, Өлүөхүмэ, Сунтаар, Уус Алдан, Ханалас, Чурапчы уонна Дьоккуускай куорат) үлэлиир.

2021 сылга хаһаайына суох 5713 кыыл-сүөл тутулунна, олоһтон 1904 ууһаабат оһоһулунна, 1847 кыыл аттанна, 5337 кыылга бэлиэ туруорулунна, 4380 быһыы оһоһулунна, 2945 кыыл-сүөл төттөрү ытылынна, 215 хаһаайынын булла, 1644 сана хаһаайынна.

НЭҢИЛИЭННЭ СОЦИАЛЬНАЙ КӨМҮСКЭЛЭ

Социальнай хантараакка олоһуран оһоһуллар судаарыстыбаннай социальнай көмөбө көрүлэр үп кээмэйэ 2 төгүл улаатта.

Сосновка сэлээннээтигэр Бүлүүтээбэ идэтиллибит дьиз 150 миэстэлээх олоһор куорлуһа үлэбэ кирирдэ.

Өрөспүүбүлүкэбэ 56 тыһыынчаттан таһса инбэлиит баар, олоһтон 6 тыһыынчата — оһоһор. Дьизэ тизээн оһоһуллар социальнай өнөү 4 419 киһи: 2 072 инбэлиит, 411 тыыл бэтэрээнэ, 25 Аба дойдуга Улуу сэриитин бэтэрээнэ туһанна. Кырдыбаастары итэ ылбыт 269 дьиз кэргэннэ 270 кырдыбаас киһи олоһор. Социальнай өнөү онорор стационар тэрилтэлэригэр 2 420 киһи, ол иһигэр сокуоннай сааһын туола илик 452 оһо, олоһор.

Кыра дохуоттаах дьиз кэргэттэргэ уонна соботох олоһор гражданнырга үлэ көрдүүлэригэр, урбаанынан дьарыктаналларыгар, кэтэх хаһаайыстыбаны сайыннаралларыгар, олоһоругар көрсүбүт уустук быһыыны-майгыны туоруулларыгар социальнай хантараакка олоһуран, судаарыстыбаннай социальнай көмө оһоһулунна.

Социальнай хантараакка олоһуран, кыра дохуоттаах 5 тыһыынчаттан таһса ыал 500 мөлүүүөнтэн таһса солкуобай суумалаах көмөнү ылла. Үлэ көрдөнүүгэ көмө кээмэйэ ортоһуна 51,4 тыһ. солкуобай, урбаанынан дьарыктаныга — 250,0 тыһ. солкуобай, кэтэх хаһаайыстыбаны сайыннарыга — 100,0 тыһ. солкуобай, олоһоругар көрсүбүт уустук быһыыны-майгыны туоруурга — 55,0 тыһ. солкуобай буолла.

Аадырхастаах матырийаалынай көмө олохторугар уустук быһыыга-майгыга түбэспит 1 492 ыалга оноһулунна (56,8 мөл. солкуобай).

Кыра дохуоттаах граждандарга олорор усуллубуйаларын тупсарыыга социальнай көмө дьаһаллара оноһулунна: олорор дьизэлэрин электрческэй иттигэр тиһиккэ холбуурга – 50 ыалга (2,4 мөл. солкуобай), сылааһынан хааччыыи кииннэммит тиһигэр холбуурга – 713 ыалга (66,4 мөл. солкуобай), гааска холбонуга – 585 ыалга (58,0 мөл. солкуобай).

Олорор дьиз уонна коммунальнай өнө иһин төлөбүргэ ыйдаабы харчынан төлөбүрү 114 632 үлэ бэтэрээнэ ылла (2 213,2 мөл. солкуобай).

Өрөспүүбүлүкэ үлэлээбэт бизнсийэлээхтэр харчынан уопсай дохуоттарын өйүүргэ бизнсийэ сыл аайы эрэгийиэннээби социальнай эбии төлөбүрү олорор. 2021 сылга манньк эбии төлөбүрү 34 376 киһи ылла (2 351,1 мөл. солкуобай).

2021 сыл балаһан ыйыгар Бизнсийэ пуондата бизнсийэлээхтэргэ 10,0 тыһ. солкуобай кээмэйдээх биер кэмнээх харчынан төлөбүрү онордо, онон 274 729 бизнсийэлээх уопсайа 2 747,3 мөл. солкуобайы ылла.

Олорор дьизни өрөмүөннүүргэ 428 бэтэрээннэ 14,1 мөл. солкуобай суумалаах матырийаалынай көмө оноһулунна. Кыайыи күнүн көрсө Аҕа дойду Улуу сарийтин кыттылаахтарыгар уонна инбэлииттэригэр, “Былакаадалааһыт Ленинград олохтообор” бэлиэтин наһараадалааһыт дьонно, Аҕа дойду Улуу сарийтин кыттылаахтарыгар ордосолоругар – барыта 567 киһиэхэ 3,7 мөл. солкуобай суумалаах биер кэмнээх төлөбүр оноһулунна. Ону таһынан, Бизнсийэ пуондата Аҕа дойду Улуу сарийтин 54 кыттылааһыгар сыл аайы бэриллэр 10,0 тыһ. солкуобай кээмэйдээх төлөбүрү онордо.

100 саастарын туолбут 13 киһиэхэ биер кэмнээх 100 тыһ. солкуобай төлөбүрү кытта “Үйэ саас” Саха Өрөспүүбүлүкэ уһун үйэлээбин бочуоттаах бэлиэтэ туттарылынна.

2015 сылтан өрөспүүбүлүкэ муниципальнай оройуоннарыгар, куораттаабы уокуруктарыгар инбэлииттэргэ уонна сыыдамнык сылдыар кыаба суох дьонно туттаах эбийиэктэргэ сылдыы тобоостох буолуутун хааччылар дьаһаллары кыттыгас үбүлээһиннэ субсидия бэриллэр.

Ол курдук, 2021 сылга муниципальнай оройуоннарга, куораттаабы уокуруктарга инбэлииттэргэ уонна да атын сыыдамнык сылдыар кыаба суох дьонно туттаах эбийиэктэргэ сылдыы уонна олох-дьаһах эйгэтигэр өнөкү туһаныы тобоостох буолуутун хааччылар дьаһаллары кыттыгас үбүлээһиннэ өрөспүүбүлүкэ 10 оройуонугар уонна куораттаабы уокуруктар 10,0 мөл. солкуобай субсидия бэрилиннэ.

2021 сылга Россия Федерациятыгар социальнай өнөкү оноруу эйгэтигэр уйулҕалара кэһилибит дьонно социальнай дьайыи бастакы бырайыагын тургутуу сабаланна. Бырайыак инбэлииттэр арыалдьыттаах олорор тиһиктэрин тэрийэр сыаллаах. Ол аата, стационарга социальнай өнөкү ылар инбэлииттэри тусла дьизэ көһөрөн арыаллыыр дьону кытта олордуу.

Бырайыак бастакы кыттылаахтарынан көһөрүү 2021 сыл атырдьах ыйыгар сабаламмыта. Хас биердиилэригэр толору хааччылылаах хос анаммыта. Кыттааччылар хас күн аайы олох-дьаһах үөрүйэхтэригэр үөрэнэллэр, сана эйгэни кытта билиһиннэрэр уйулҕа үөрэбэр дьарыктаналлар.

САХА ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭТИГЭР ЧЭБДИГИРИИ СЫЛА

Чэбдигирии сылыгар Чэбдигирии Уон сыла сабаланан, өрөспүүбүлүкэ олохтоохторун доруобуйаларын харыстыруонна тупсарар инниттэн салаалар икки ардыларынаабы кэһим сыһыан олохтонно, ону тэнэ доруобуйа харыстабылын тиһигэ биердиилээн киһиэхэ туһайыллыбыт сыһыанна көһүү сабаланна.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханыгар Этэннэ буолуу уонна бигэ сайдыы субэтэ тэрилиннэ, “Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр уопастыба доруобуйатын бөгөрөтүү уонна доруобуйа харыстабылын тиһигин сайыннарыи стратегическай хайысхаларын туһунан” Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын бйаабы ылылынна. Билигин Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр 2030 сылга диэри доруобуйа харыстабылын тиһигин сайыннарыи стратегията оноһулла сылдыар.

Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр Чэбдигирии сылыгар анаммыт Эрэгийиэннэр икки ардыларынаабы форум ытылынна (2021 сыл ахсынныи 16-17 күннэригэр).

Ыарыттан сэрэтэр медицина киинигэр тирэбэрэн Өрөспүүбүлүкэтээби уопастыба доруобуйатын уонна ыарыттан сэрэтэр медицина киинэ тэрилиннэ.

Уопастыба ыарыттан уонна ыарыи кэнниттэн сыыстарыттан сэрэтэр төрүт суолталаах дьаһал буоларын быһыытынан бэйэ доруобуйатыгар эппитинэстээхтик сыһыаннаһыи кииник тарбаттар сыаллаах “Медиаресурс” иһитиннэрэр-сырдатар хампаанья ытылынна.

“Үлэ миэстэтигэр үлэһиттэр доруобуйаларын харыстааһын уонна бөгөрөтүү” тэрилтэлэргэ анаан

биер киэптээх бырагыраама ырытыллан оноһулунна. Бастын бырагыраамаалаах тэрилтэни таларга “Бастын корпоративнай бырагыраама” куонкурсу ытылынна. Ол түмүгүнэн бастын бырагырааманы киллэрбит 5 тэрилтэ биһирэннэ.

Өрөспүүбүлүкэ Бүтүн Россиятаабы физическэй култуура уонна уопуст “Үлэбэ уонна оборудуоба бэлэммин” (салгыи – ГТО) комплексин нуорматын толорууну тутар 42 муниципальнай киин үлэлиир, онтон 22 киин ГТО комплексин уопуст-технологическай тэрилинэн хааччылынна, ол иһигэр 6 Арктика улууһугар.

Дьиз кэргэннэ уонна оҕооо социальнай өнөкү онорор тэрилтээбэ учуска турар, социальнай өттүнэн кутталлаах быһыыга-майгыга уонна (эбэтэр) олохторугар уустук быһыыга-майгы түбэспит оҕооо дьиз кэргэттэр ортолоругар, ону тэнэ тулааһа уонна төрөппүт көрүүтэ-иститэ суох хаалбыт оҕолорго көмөлөһөр кииннэргэ иитиллэр оҕолор ортолоругар, “Доруобуйа калейдоскоба” өрөспүүбүлүкэтээби марафон ытылынна. Бу марафонна 2 985 киһи, ол иһигэр 1 897 оҕо уонна 1 088 төрөппүт, кытынна.

Уопуст туризмын уонна чөл олобу кииник тарбаттар инниттэн сыл аайы буолар “Түн тайба” трейланинг аһабыс кубога ытылынна. Оҕолор 500 миэтэрэ уһуннаах, оттон улахан дьон 5 түһүмэхтээх 55 км уһуннаах дистанцияны аастылар, уопсайа 862 киһи кытынна.

Өрөспүүбүлүкэтээби уопастыба доруобуйатын уонна ыарыттан сэрэтэр медицина киинигэр олобуран, туһалаах аһылык оскуола тэрилиннэ, манна 5 тыһыынчаттан тахса киһи үөрэннэ.

39 медицина тэрилтэтин 47 салаатыгар бастакы медицинскэй-санитарнай көмөнү онорор, медицина көмөтө тобоостосун уонна хаачыстыбалааһын биһирээччи эппиирин туһугар харыстабыллаах сыһыанна, хас биердиий ыарыһах кыһалбатыгар туһайыллыбыт, тиһик кыабын көдүүстээхтик туһанар медицина тэрилтэтин сана мадыала олохтонно.

“Өрөспүүбүлүкэтээби 3 №-дээх клиническэй ба-лыһа” Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтигэр тирэбэрэн ыарыттан сэрэтэр, диагностикалыыр, эмиир уонна реабилитациялыыр медицинскай, доруобуйа харыстабылын үлэтигэр клиническэй субэлэргэ (боротуоолларга) олобуран уонна медицина көмөтүн ыстандаартарын учуоттаан сөптөөх диагностикалыыр тиэстэри, медицина көмөтүн онорорго туттуллара көнүлүммит туттаах бордуукталары туһанан сананы ырытан онорор үлэ сабаланна.

Ону сэрэ сана төрөбүт оҕолору ДНК-тиэст көмөтүнэн чинчийи сабаланна уонна оскуола иннинээби үөрэх тэрилтэлэригэр Кэмпэндэиин туһунан туһанан галлохамырлары онорор бырайыак олоххо киллэриллэр.

Уопастыба доруобуйатын бөгөрөтүүгэ уонна доруобуйа харыстабылын тиһигин сайыннарыыга бырайыактыыр офис тэрилиннэ. Онон 2022 сылга бырааска көрдөрө кириини уонна былаан быһыытынан балыһабы кириини кэтэһэр кэми кылгатар туһугар доруобуйа харыстабылын эйгэтигэр дьаһалта, докумуон эриирин уонна отчуоттааһын үлэтигэр хос үлэни сарбыыи салгыанна.

ҮӨРЭХ ХААЧЫСТЫБАТЫН ҮРДЭТИИ

1,5-3 саастаах оҕолорго анаан биердиилээн урбаанньыттарга 445 эбии миэстэ тэрилиннэ, 1 710 миэстэлээх, ол иһигэр 527 дьаһыла миэстэлээх, 13 уһууаан үлэбэ кирирдэ.

Россия эрэгийиэннэрин ортотугар биер кэһим судаарыстыбаннай эксээмэни тэрийиигэ 10-с миэстэ. 5-18 саастаах оҕолору эбии үөрэх бырагырааматынан хабыи кээмэйэ улаатта: 2020 сылга – 75%, 2021 – 82,3% буолла.

“Демография” национальнай бырайыак чэрчитинэн 1,5-3 саастаах оҕолорго анаан биердиилээн урбаанньыттарга 445 эбии миэстэ тэрилиннэ, Нам, Уус Алдан, Амма, Таатта, Бүлүү, Ханалас, Үөһээ Бүлүү, Мэнэ Ханалас, Томпо, Өлүөхүмэ, Алдан оройуоннарыгар 1 710 миэстэлээх 13 уһууаан үлэбэ кирирдэ, ол иһигэр 527 дьаһыла миэстэтэ тэрилиннэ. Ол түмүгэр 1,5-3 саастаах оҕолор оскуола иннинээби үөрэх тэрилтэтигэр хабыллыларын кээмэйэ улаатта: 2020 сылга 80% эбит буоллабына, 2021 сылга 98% буолла.

2021 сылга 18 оскуола иннинээби үөрэх тэрилтэтэ “Холобур буолар уһууаан 2020-2021” Бүтүн Россиятаабы көрүү-куонкурсука кыайыиыи ситистэ, 8 уһууаан “2021 сыл уһууаана” Бүтүн Россиятаабы аһабыс көрүү-куонкурсука кыайылаах аатын ылла.

2021 сылга Ханалас улууһун Чапаево сэлээннээтигэр Наука ачыгыи академиятын 100 миэстэлээх интэринээттээх 150 миэстэлээх үөрэнэр куорпуһун ааһан туран, Дьокуускай к. Ханалас микрооройуонугар, Үөһээ Бүлүү улууһун Тамалакаан, Таатта улууһун Кыйы, Ньурба улууһун Сайылык, Өлөөн оройуонун Харыйалаах, Уус Алдан улууһун Обуруоттаах, Чурапчы улууһун Килэки, Ленскэй оройуонун Толоон, Ханалас улууһун Өкөтө сэлээннээтигэр уопсайа 1 320 миэстэлээх 10 оскуола үлэбэ кирирдэ.

Россия үөрэбин министриистибэтэ Демография

көрдөрүүтүнэн үөрэнээччи ахсаана элбээбитинэн сибээстээн уопсай үөрэх тэрилтэлэригэр эбии миэстэлэри тэрийэр, “ВЗБ.РФ” сайдыи судаарыстыбаннай корпорацията кыттылаах бырайыагын чэрчитинэн Дьокуускай куоракка уонна куорат кытылыгар 2022-2023 сылларга уопсайа 3 тыһ. миэстэлээх 9 оскуола тутуутугар 4,8 миллиартан тахса солкуобай тардылынна.

Саха сирэ 2021 сылга өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 200-тэн тахса оскуоланы хапытаалынай өрөмүөн бырагырааматыгар киллэрэргэ сайаалка түһэрэн көмүскэтэ. Субсидияны үлэрии бырайыагын быһыытынан, 2022 уонна 2023 сылларга Саха сирэ федеральнай бүддьүөттэн 2 889,2 мөл. солкуобайы ылааба. Саха сирэ сайаалка биэрбит 58 үөрэх эбийиэгэ барыта 2022 сылга федеральнай испиһээкэ кирирдэ.

“Үөрэх” национальнай бырайыак чэрчитинэн “Үүнүү туочуката” дизн естественнэй-научнай уонна технологическай хайысхалаах 111 үөрэх киинэ тэрилиннэ, 2 анал коррекционнай оскуолаба матырийаалынай-техническэй баазалара санардылынна, 119 оскуолаба үөрэх тиһигэр сыыллара эйгэтэ киллэрилиннэ, 52 оскуолаба физическэй култууранан уонна успуордуан дьарыктанарга сөптөөх усуллубуйа тэрилиннэ, “Эдэр профессионаллар” бырайыак чэрчитинэн 7 мастарыскай арылынна, Дьокуускай куоракка IT-куб уонна Педагогтар идэбэ маастарыстыбаларын тохтоло суох үрдэтии киинэ арылыннылар.

Сыыллараба көһүү чэрчитинэн 469 оскуола – оптоволоконнай ситиминэн, 141 оскуола – спутник ханаалынан, 12 оскуола араадыи релейнэй лиинийэтинэн турган Интернет ситимигэр холбонно. 5-18 саастаах оҕолору эбии үөрэх бырагыраа-маларынан хабыи кээмэйэ улаатта: 2020 сылга – 75%, 2021 – 82,3% буолла.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин орто профессиональнай үөрэбин тиһигэ Уһук Илинни федеральнай уокурукка уонна Россия Федерациятын Арктикатаабы зонатыгар оробуочай каадыры бэлэмниир эйгэбэ инники кээкэбэ сылдыар. Өрөспүүбүлүкэбэ 42 орто профессиональнай үөрэх тэрилтэтигэр 24 086 устудьуон үөрэнэр.

Барыта 205 идэбэ бэлэмнээһин 7 хайысханан ытылллар. 2021 сылга 390 бүддьүөт миэстэтигэр 16 сана идэбэ уонна анал идэбэ үөрэтии арылынна.

2021 сылга орто профессиональнай үөрэбэ 6 141 киһи бүтүрдэ, олортон 50,4% үлэ булла, 26% салгыи үөрэннэ, 15% Россия Аармыйатыгар сулууспалыи барда, 1% бэйэ дьарыктаах буолла, 0,4% урбаанньыт буолла.

2021 сылга Россия «Ворлдскиллс» Аадыныстыбатын бырайыагар 1 885 устудьуон кыттыыи ылла уонна Россия «Ворлдскиллс» ыстандаартынан көрдөрүү көрүнүгүн ытылллар эксээмэн быһыытынан түмүктүү аттестацияны аастылар. Барыта 111 эксээмэн ытылынна, көрдөрүү көрүнүгүн эксээмэни ыттар 66 киин аккредитацияланна. Дьокуускайдаабы медицинскэй колледж “Эмиир үлэ (Фельдшер)” Россия «Ворлдскиллс» сана сатабылын ырытан онордо уонна олохсута.

Уфа куоракка (Башкортостан Өрөспүүбүлүкэтэ) ытыллыбыт “Эдэр профессионаллар” (WorldSkills Russia) IX Национальнай чөмпүйээнээт финалыгар өрөспүүбүлүкэ сүүмэрдэммит хамаандата 25 сатабылы көрдөрүүгэ кытынна уонна 2 кыһыл көмүс, 6 борукса мэтээли, ону тэнэ идэбэ үрдүк таһым иһин 8 медальону ылан, Россия эрэгийиэннэрин ортотугар 10 бастын хамаанда ахсааныгар кирирдэ.

Өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүттэн өйөбүл дьаһаллардаах тус сыаллаах бэлэмнээһин чэрчитинэн тыа сиригэр уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин Арктикатаабы зонатыгар анаан испиһээтиэри бэлэмнээһин ытылллар. 2021 сылга 1 204 устудьуон, ол иһигэр 496 устудьуон – өрөспүүбүлүкэ сиригэр-уотугар, 708 устудьуон Россия 32 куоратыгар 115 үрдүк үөрэх кыһатыгар, үөрэннэ. Өрөспүүбүлүкэ сиригэр-уотугар үрдүк үөрэх тиһигэр 5 судаарыстыбаннай үрдүк үөрэх тэрилтэтэ уонна биер өрөспүүбүлүкэ таһымнаах тэрилтэ үлэлиир. Манна барыта 24 тыһыынча устудьуон, ол иһигэр 16 тыһыынча устудьуон сирэй үөрэнии көрүнүгүн, үөрэнэр.

Отчуот толору барыйаанын куар-кодунан кириэн аабын.

Айар аргыс

СЭМЭН НОБУРУОДАЛ 130 сылыгар

Истэбизэн, Илин энгээр алаастан
Саха «һайдыр» сөгөтүн,
Көрөбүөн, ол апаас чарангар
Күммүт урут тыгарын.
Манна Айы тыына түспүт сиргээр
Алтан сэрээ аһылыбыт,
Манна Айы кыһата тэнийбит

буоругар

Аан бастаан олонхо ыппаммыт,
Сах сабаттан сабылла умайан
Саха илэбиз манна төрүттэммит,
Түг өбүг үгэһин тутуһан
Үрүг тунах ыһах манна ыһыллыбыт,
Илин энгээр алаастан силистэнэн
Сэмэн Нобуруодап үөрдү ылыммыт,
Бастагы сахалы алабыты айан
Кэнчээр ыччакка суруйан хаалларбыт,
«Сурук-бичик» дин аалтаах буукубаар
Обоо ананан күн сирин көрбүт,
«Ааһар кинигэ» дин абылаах кинигэ
Сахалы тылынан бэчээккэ

тахсыбыт.

Бастагы сахалы уус-уран сурунаал
«Саха сангата» дин сэмэйдик

ааттаммыт,

«Кыым» хаһыат Нобуруодап

аллаабытынан

Сүүрбэ үс сыллаахтан төрүттэнэн

кэлбит.

Сахалы анаарар сапгын куттаах

буоламмыт

Төрөөбүт тыл сүмэтин ингэрэнэн

сылдыабыт,

Ийэ буор итии тыыннаах изиһилэрин

тиһэн

Кустукка, суһумга суулааммыт

изибит.

ХОТУУНА

ЫЧЧАККА ЫҢЫРЫЫ

Омук күүһэ-өйүгэр,
Өйүн күүһэ-өһүгэр.

Сырдык тыыннаах саха кута,
Саптаһырбат сарсынгыта
Тыа сиргээр киирдээ,
Тыалтан-куустан күрүннээ.

Саланг сайдыы туһулар тыына
Самнараары сарбэһаахча,
Туора омук тордуос туоһа
Тойомсула тордурбасча.

Хайдах гынан албаһыран
Харааныыбыт тыабыт сирин,
Туох тобулу тумуһурдаан
Тохтообут омук сизрин.

Өбүгэлтэн илдьэ хаалбыт
Өһүк өспүт-сүдү баайбыт
Тыыннаах хаалыа тыа сиргээр,
Төрүт дьарык биһигэр,

Обо дьонуом, тыаба тахсын,
Омукхутун туругурдун,
Сахам тылын кизгэ эйгэтин
Силиктэрин чечирэтин!

Оһуохай Уола

ӨБҮГЭ ТӨРҮТ ТЫЛА

Холкутук, хомоһойдук сайдан
Өбүгэ тыла аатырыабы,
Сахабыт баай тылын барбардан,
Саха омук аатын аатырыабы,
Төрөөбүт тылбыт силис тэрдэн,
Ситэн - хотон сиргэйдийдээ,
Төрүттүт ингэриммит өйө -
Умсуугута, арчылыы сылдыабы,
Хомоһой хомуһуннаах саха
Хото соһус ылсан, бичийдээ,
Саха саргылаах Ийэ тылын
Сайыннаран сылаас тыыннаабы,
Сахалы дуораччы кэспэтин
Этэр тыла эрчимирдээ,
Саргыбыт сагалыы сааптан
Өбүгэ тыла арыллыабы,
Өбүгэ хаалларбыт кэс тыла
Өрүү өрөгөйдүү туруса,
Айылбаттан айыһыттанан -
Өлбөт - сүлпэт дьылбаланыабы,
Саха омук уус - уран тыла
Аан дойбуну эргийт көтүөбэ,
Төрүт сиртэн кынат үүнэрэн
Саха тылын эйгэтэ кэҕизээ.

Хачыана. 2021 с.

САХА БУОЛБУТ АНАЛБЫТЫН

Туохтаагар да сыаналаах,
Күндү эбээт, сахам тыла.
Ахтылганнаах санабыллаах,
Сүтэн уостан хаалбат күүстээх,
Ийэм бизрбит сахам тыла.
Куруук сайда туруохтун.
Үйэлэри угуордаан.
Дьону биһигэ түмүөхтүн.
Тахсар күммүт күтүмнээтин.
Дүкээбилбит умайдын.
Саха буолбут аналбытын.
Өрө тутта сылдыабын.

Данил Созонов-Арбах.

ИЙЭ ТЫЛ

Ийэ тыл, сүрэххэ чугаһын
Истингин, наһаатын биллээбин,
Иһирэх изиһини сабарын,
Иһийэн олорон истилээбин.
Саймаархай сапаттан кутуллан

Сайаһас санааны кынаттыан,
Сыдыаһар сырдыктыы тулалаан
Сирдээби олоххун кэрээтисин.
Кытыргыыр күрүлгэн тыаһыны
Көйгүөрэ түһүөбүн дохсуннук.
Күн көмүс уотуну дьиримни
Көҥүскэ чабыгы сонньомун.
Сыһыаны тулсарар айылгым,
Сахалы саңгарар тылларым,
Сөбүгэр чараастык илгитэн
Сүрэххэр үөрүүнү үксэтин.
Баай талым тылларын дэлэйдэ,
Биһир тэҥник дьуоралы эбитин.
Бу сирим кэрэтин туойарга,
Быстыбат ситими тиһэбин.

Иннокентий Алексеев.

САХАЛЫЫ САҢАРАР БУОЛАММЫН

Сахалыы саңгарар буоламмын
Сайаһас майгылаах эбилим,
Санньыйар сылайар да дигни
Саараабат эбилим, доһоттоор.
Төрдүбүн, уустун мин билээрим,
Төрөөбүт тылбынан саңгаран,
Туоралар барытын ырытан,
Тийдээбим бу кырдыар саастарбар.
Умнуман бу үтүө тылбытын
Уһуну да кизги санаангыт,
Уруйдаан сахабыт саңатын.
Киһилэр сахалыы тылларым,
Кэҕэлээн иһэллэр хоһоонор.
Кэҕэри билбэккэ кинилэр,
Кэһилэр, иһилэр дьыллар.
Күн тэҥэ сахалыы тылларым,
Күөрэйэн тахсаллар испиттэн.
Кэрээ, үтүө, үгүс,
Кэһилит бу ыраас иһилээ.

Сивцева Елизавета Петровна-
Күндэйэ Муғудай нэһилигээ.

САХАМ ТЫЛА

Ийэ үүтүнэн биһиктээх,
Аба дойбунан алгыстаах,
Талтыыр-ахтар доһорунуу
Чаран алар суугуннаах -
Сахам тыла.
Алгыс баһын сыалыыр
Салама-бэлэх кэрээтэ,
Обуруо-оһуор оһуута,
Үрүг күнү көрсөр алгыһа -
Сахам тыла.

Үс үөстээх Эгисилэ эбэ
Өрүлгэр сүүрүүнү дохсун,
Кизгэ дэлэй тыыннаах,
Олонхо-тойук аргыстаах -
Сахам тыла.

Улуу Боотур уустар

Чапчылар чапчыланнара,
Күһүңкү эһин дэлсыйдара,
Улуу хоту Байбал хоһооннор -
Сахам тыла.

Алаарар алаастар сэлэннэрэ,
Кылыһа сүүрэр күрүлгэн
Сымса чабырдах-ох тыла,
Саадахтаах кустук суһумнара -
Сахам тыла.

Мин тылым, эн тылың,
Мин саха буоламмын,
Уустан айыт хоһууум,
Талтыыр, ахтар үйгү дьолум.

НАМЫЫНА-Игнатъева П.С.
Чурапчы.

САХАМ ТЫЛА

Саңгарар саңабыт доһоһо
Дохсун да доһуһуоллаах эбит,
Тыыннаах тылбыт сапгына
Саптар да саталаах эбит,
Эңсэр эгэлэ эһилбит
Эргээккэ да эйгэлээх эбит.
Дуорааннара,
Тэтимнэнэр,
Иччилэнэр,
Күүстэнэр.
Дьэ,
Сүрдээх!

Байбаралаах Балбаара

УРАН ТЫЛ УИАТА

Үтүмэн үйэлэри угуордаан,
Үйэлээх үгэстэри үөдүтэн,
Үүнэр-сайдар араллаанга
Үүт турваан олохтоон,
Үтүө-мааны бэйлээх,
Үгүс үчүгэй идэлээх,
Үлэлээн аһыыр аналлаах
Олорон айан кэлбитэ
Ураанхай сахам омуга.
Аһаат-мунгаат алаастарга
Самнараары саһа балаһаннаах
Алаас дьону-тыа ыла
Быр бааччы олохсуйан,
Сүөгү-сылгы иһитинэн
Туран-олорон, хамнанан,
Киһир-тахсан түбүгүрэн
Күө-дьаа буолан,
Ыллаан-туойан, үөрэн-көтөн,
Уран тыл-төрөөбүт тыл,
Ийэ тыл-сүмэ тыл,
Чүөмгэ тыл-уолбат тыл,
Игэмтэлээх-имэҥнээх-
Илбис тыл-алгыс тыл,
Аһы тыл-талтыыр тыл,
Удараабат уйата-тыа сирэ!

Ийэ,

Чурапчы, Муғудай.

БЫҺАХ

(Дьингнээх олохтон)

устун далбаатана сүүрбүтүм. Кэнибиттэн эһэм -
«Сэрэн ноһоо, быһаһын сытыыта сүр эбээт!» - дин
хаһылыты хаалбыта. Оо, олус да үөрбүтүм, дьингнээх
улахан, эр киһи курдук санааммытым. Бу мин саамай
күндү бэлэбим этэ.

Күн олоруута үүтэммитин булбуттун.
Тийбилит хата, эһэм доһоро Аланаас биһиги
кэлэрбитигэр бэлэмнэнэн, килээнни күөс өрөн
олорор эбит. Балай да кэспэтэ түһэн, нус-хас чайдээн,
чүмэчин умулларан, ороммутугар сылпыттыт. Эһэм
аах тириһ тэллэхтээх, мас оронго сылпыттара,
мин табаарыһынан аан аттыгар сиргээ, халың
суорбанга сууланан, кэҕэлэспиттун. Тула уу-чууму,
ыас хараҥа, хараххын аһан да, сабан да сытарын
билэр тэнэ, им- балэй. Сотору кэминэн кэспэтих-
илсэтих аһай буолбут Мэхээлэм утууан хаалбыта.
Эһэм аах муһуларын тыаһа ыраатан, кыра үүтэн
иһин ылан кэспиттэ. Ол сытан саһаан уум кэлбэккэ,
булары-буолбаты саныы, уҥа-ханга эргичигнээтин.
Арай орҕуу үүтээн аһа арыллар тыаһа иһиллэбит.
Аһабым ыкса аан дикки этэ. Өр-өтөр ыһмакка
атахпыттан тусх эр таарыйан барбыта,
туулахтыыр курдук. Мин атаһын тохурта тэрдэн
истэхпинэ хам тутан ыла, ыксаан саһа аллайдым.
«Ыт киһирбит үүтээнгэ! Ыкытын ылын эрэ!» - дин.
Хэбис-хараҥа харбылаһы буопла, атаһын

тардыаһыра күүһүрэн барда. Мин өссө күүскэ
саңардым: «Дьа! Ыкытын ылын эрэ! Ыкытын
ылым дилиһин!!!» - анараангым тохтуур санаата суох,
икхис атаһар көстө. Санаабар, хараҥага тэбизлэнэ
сатаатым, хос-хос хаһытаатым:

«Ыкытын ылын эрэ! Ыкытын ылын-ылы!!!»
- Ыппын, ыппын ча! - дигэтэ арай билбэт кулаһым,
эмискэ атаһым таһыгар уонна ааны сабан кэбистэ.

Ол түүн кутталбыттан сүрэгим тохтуу сыспыта,
хата, хайдах эрэ, ол сытан утууан хаалбыт эбилим.
Сарсыарда утуктубутум эһэм аах чэй иһэ олоролоро.
Түүнү ыалдыты кэспээн истэхпинэ, иһилэринэн
сапсына түспүтүр, барытын истэ сылпыттар
эбит уонна тузу да саңарбатахтар.

- Дьэ ноһоо, эйгээх бэлэхтээбит быһабым
көстүбүт.

- Эһээ, утууарбар остуолга уурбутун чолчу
өйдүүбүн, субу манан сылпыт.

- Суох дии. Арааһа түүнү ыалдыты ону ылаары
кэллээ.

- Эһээ, ыт этэ дуо?

- Суох, ыт дин чугаһынан манна суох этэ. Хаһан
эрз, барт өрдөөбүтэ буэнэр, биһир эр киһи муһан, тонгон
өлбүтүн булбуттара. Иһилтигэр саһа быһахтаабы
үһү, хаарга хаанын тоһон, бүтэһик тылларын суруйан
хаалларбыт дин көрбүт дьон кэспир.

- Бай! Ол тусх дин сүүрүбүт буолбай?

- Талтыһын кэргэммин, обсорбун.

САРДАНА.

Сыһыарыыны бэлэмнээт Елена МАКАРИНСКАЯ.

Оччолорго уон үстээх уол эбэм, эһэм аахха, ыраах
сытар улуустан кыра бөһүөлэккэ сайдылы кэлбитим.
Бастагы сизэн буолан, эбэм олус маанылыра. Мэхээ
эрэ кэспит арааһа сэллэр куруук толору буолара,
ас миннээһин мин иннибэр тэлэһэрэ. Онтон эһэм
ыраахтан, хараһынан таптыра, мээһ ымманылбат,
тонгуу соһус обоннор этэ. Ол да буоллар биһиги,
саһыран олорон санаатахпына, элбэххэ да үөрэтэн
ааспыт эбит. Кыра сааспыттан окко-маска, булка-
алка, тэбис-тэһигэ илдьэ сылдыра. Ордуу булт кэмин
күүтэрим. Бастагы куспун тутатына таба ытан
түһэрэн, оһуһуна үөрэн, өрө тэбизкэлээбитим
биһиги да хараһар бу баар. Улахан булчут курдук
санааммытым. Мин саһа дьоллоох киһи суоһун кэспитэ
этэ.

Сыл-хонук аһан, арыый улаатта түспүтүм кэһин,
эһэм миһин ыраах, өрүс нөһүө баар үүтэһигэр илдьэр
күнэ үүмүтэ. Ол күн хара сарсыардаһынан хомунан
тэриммиттун. Аһыһааһы ыалбыт оботто Мэхээлэ
эмиз барсар дин буолбута. Кыра сааспыттан
таһсан, доһордуу буола улаалтыттыт. Аһаардас
иллээх эрэ уолу булка сыһаарыан сөптөөх биһиги
эрэ баар курдук эһибит. Бэйгэтэ да куруук барсаары
ымсыыраахтыра.

Уһунайанкэһэрүтүрөөһүн аһан, эһэмтөрөөбүт
күммүнэн дин кыл-кыра саһа быһаһын бэлэх ууммута.
Аһаан-миһэн уус киһээхэ онорторбут, үл-үрүн
хатыһ уһурубайынан уктаппыт, манан тириһтэн
кыһыннаппыт, киһи эрэ хараба саатыах манна этэ.
Быһаһын кыһыннаһан оһон таһааран, иһилбэн өрө
этөөбөн, күн уотугар күтүмнээт сонньообуттун, хонуу

— ПОЛИЦИЯ МУННУГА —

Эти-хааны эчэтигэ — эппиэтинэс

2021 сыл ахсынньы 31 күнүнэн Арассыыйа ИДМ Чурапчы улууһунан абыс отделын дьуһурунай чааһыгар, эт-хаан эчэтигэтигэ онорон, уопсайа, 101 киһи (нанесение побоев или совершение иных насильственных действий, причинивших физическую боль, но не повлекших последствий, указанных в статье 115 Уголовного кодекса Российской Федерации, если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния) эппиэтинэсэ тартыллына.

Эрдэ киһини кырбаан, эт-хаан эчэтигэтигэ онорууга РФ ХК 116 ыст. буруйдаах киһи бастагы сырытыттан сууттанар буоллабына, 2017 сыл олунньу 7 күнүттэн сокуонна улларыы тахсыбытын түмүгүнэн маннайгы сырыыга РФ АББК 6.1.1 ыст. (побои) буруйдаах киһи, административнай ыстараалка 5000-тан 30000-ба диэри, эбэтэр административнай хаайыы 10 суукаттан 15 суукаба диэри, эбэтэр булгуччулаах үлэсэ 60-тан 120 чааска диэри мизрэбэ тартыллыан сөл.

Уксун дьиз кэргэнэ кыһырысы тахсытыттан, арыгы испит туруктаах, өйдөспөт түгэнэр тахсытыттан, эр киһи ойбон кырбаан эт-хаан эчэтигэтигэ таһаарар. Маннайгы сырыыга бу киһиэхэ административнай бэрэздэ кэһиитигэр РФ АББК 6.1.1 ыст. Боротокул толоруллан ыстарааптанар. Сыл устата хаттаан киһини кырбаан эт-хаан эчэтигэтигэ онордобуна, бу киһи РФ ХК 116.1 ыст. (нанесение побоев лицом, подвергнутым административному наказанию) холубунай дьыалаба эппиэтигэр.

Холубунай дьыалаба сууттанымт киһи дааннайа ИДМ информационнай киһигэр сааһын тухары сылдыар. Онон буруйу оноруох иннинэ толкуйданыаха наада. Сууттанымт киһи оҕолоро, чугас аймактара үлэсэ уонна үөрэххэ мэрэллэригэр мэхэйдири үөскэтэр.

Ньургуйаана ПОПОВА,
Арассыыйа ИДМ Чурапчы улууһугар отделын УУП уонна ПДН отделениетын
полиция старшей участковой бөлөмүчүнэ, полиция майора.

Эбэрдэлиибит!

Эбэрдэни кытта аймактарын Поповтар, Христофоровтар, Тустяховтар.

Биһиги аймак саамай киз туттар, ытыктыыр кыһыбын - РСФСР оскрулаларын үтүөлээх учуутала, РСФСР үөрэтиригэр тубэһи, Хатылы нэһилиэгин, Чурапчы улуутун Бочуоттаах олохтооҕо, өр сылларга дириэктэринэн үлэлээбит **Дмитрий Павлович Чечебутов** 85 саасын туолбут үбүтүөйдээх күнүгүнэн итилик-истирик эбэрдэлиибит! Эн киз, холку маһыгынан, дириг билигинэн-көрүүгүнэн элбэх дьон-сэргэ махталын, ытыктабылын ылабын, биһиэхэ үтүө холобур буоларын. Сөбүс санаабынан, соргулаах субэтинэн, сизинириг истин мичээрлээр, чугас дьонун сылаас сыһыныгар куустаран, үзүс үөрүүтээх, үлүн уруйдаах олохтон дьин албыыбыт! Биһиги эйигин бары таптыыбыт, ытыктыыбыт!

Эбэрдэни кытта аймактарын Поповтар, Христофоровтар, Тустяховтар.

Карл
аатынан уулусса 17"В"

Маркс

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

нүөмэригэр ритуальный өнөнү оноробутун биллэрэбит. Чурапчы иһигэр, дэриэбинэлэргэ бэйэбит массынабытынан сылдьан иин хаһабыт. Хоруобу, тас маһын, баһаатын, дуоскатын сааһынан оноробут, адырыска диэри илдьэбит. Ону таһынан тимиринэн, маһынан оноруллубут күрүө, эргир дьиз араас көрүнэ баар.

Билсэр нүөмэр: 8964-428-43-93.

Утерянный аттестат МБОУ ССШ имени Е.Е. Протопопова, выданный на имя Марковой Эрики Николаевны, считать недействительным.

--- СЭРГЭЭ ---

Кинигэ - билии төрдө

«Айар» саха национальнай кинигэ кыһатыгар үзүс сака кинигэ атыыга табыста, олортон эһиэхэ, кунду абааччыларбытыгар хас да кинигэни билиһиннэрэбит.

«Якутия 2022» дьин сана буролуу сылдыар кинигэсэ өрөспүүбүлүкэбит политическай, хаһаайыстыбаннай уонна культурунай олобун улахан суолталаах дааталара таныллан кирибиттэр. Халандаар кинигэ бибилиэтигэрээргэ, кыраайы үөрэтээччилэргэ, төрүт дойдубут устуоруйатын, культуураатын олобун интэриэһиргээччилэргэ анаммыт.

«Мандар уус» дьин үйэ бастын кинигэтинэн ааттаммыт альбом кинигэсэ Борис Неустроев — Мандар Уус уон ахсыс — суубэһис үйэлэргэ, 40 сыл тухары мунньубут саха оһуора-бичигэ кирибиттэр. Бу оһуор-мандар сахалыы таһааран-сөптөн, кизгэллэртэн, дьизтээби малтан-салтан, тутуулартан ылыллан, бүтүннүү биир кинигэсэ түмүлэн сырдатыллыбыттар.

«Кэм кэрэһиттэр» дьин Валерий Луковцев — Дьурустаан сана кинигэтигэр

билиһини бириэмэ бэлиэ, биһирэмнээх дьонно араас эйгэттэн хабыллан сырдатыллаллар. Ааптар бэйэтин кэмин уонна урууку уустук, дьалхааннаах, быһылааннаах сылларга олорон, үлэлээн ааспыт интэлигиһислээх бэрэстэбиитэллэринэн сирэйдээн, хаһан даһаны упарыйбат мэнэ сыаннастары, омуқ бар дьон туһугар үлэни өрө тутан, устуоруйа уруоктарын умнубат буоларга уһуйар.

«Таатта оҕото Дьаралыктыяа Былатыан» кинигэни Варвара Окорокова уонна Валерий Луковцев хомуйан онорбуттар. Бу кинигэсэ саха норуотун улуу уолун Платон Алексеевич Ойуунускайы киһи быһыытынан арылар уонна хайдах олобу олорон ааспытын көрдөрөр ахтылар кирибиттэр. Ахтылартан абааччы Платон Ойуунускай майгытын-сигилитин уратытын уонна хайдахтаах үтүөкэннээх киһи буоларын илэ-бааччы бидиэ, сэргиз.

«Family look» дьин Намыына Нохсорова иистэниһэннэргэ, иискэ уһуйулар сана сабаһааччыларга анаабыт кинигэтин сэргээн. Ааптар

«Нелюдь» дьин Виталий Егоров сана кинигэтигэр илэ

чизинэй полиция үлэһиттэрэ, оперативниктар кыра куорат кистэлэнин, хас да киһи тыһын бысыт өлөрүөхсүт дьыалатын арыһыга ыскаллара, өр сыллар устата бандыыты хаайахтарыгар диэри сыраллаах үлэлэрэ кэпсэниллэр.

Кинигэлэри тэһэ атыыга дьиз кэргэни кытта илээн кэми көрдөөхтүк, туһалаахтык атаарарга анаммыт остуоп ооньууларын сэргизэххитин сөл. Ол курдук билигин «Булчут», «Кусчуттар» уонна «Поймай горнастая» дьин маһынан оноруллубут остуоп ооньууларга бааллар.

Баай тыллаах кинигэлэри «Баарт» бизнес киин дьизтин бастагы этэһиттэн «Айар» кинигэ кыһатын маһаһыныттан атылаһааххытын сөл. Элбэх оҕолоохторго, пенсионердарга, төрөбүт күннээхтэргэ 10%, устудьуоннарга 5% чэпчэтии көрүллэр.

Людмила ГОРОХОВА.

--- КЭРИЭСТЭБИЛ ---

Биригэ үөрэммит, истинник саһыыр доһорбут Сардана Афанасьевна Слепцова — Сардаанкабыт биһиги кэпсэбиттэн соһумардык туораабыта бу дьыл, олунньу 8 күнүгэр 40 хонугун туолла.

Ойор күннээх оҕо саасыт биир кэрэ кэригэ — Интэринээт-оскуола томторугар Чурапчы абыс кылаастаах оскрулатыгар үөрэммит кэминэригэр буоллактара. Балаһан ыйын 1 күнүттэн сана өйдөбүллэр: оскрула, учуутал, уруок бары сөбүлүүр переменабыт олохтутугар бигэтик кирибиттэр. Сэттэ саастаах орой мэнэи оҕолорторолоругар куруутун күлэ-үөһэ, сүүрэ-көтө сылдыар сыл-сырдык, кыра кыыс баара. Ол биһиги 1975 сыллаахха оскрула боруогун атыллан кириэһиттэн, 1983 сыллаахха оскрулабытын бүтэрэн, үөрэхпитин салгыы барыахпыттар диэри биригэ үөрэммит, алтыһыт дьүөгэбит Сардаана Петрова этэ.

Хара маннайгыттан үөрэххэ-билиигэ тартыһылаах, бэйэтин кыһанар, дэгиттэр дьүбүрдээх кыыс кылааспыт лидэрэ буола түспүтэ. Бары ытыллар дьаһалларга

Сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах...

инники күөһүгэ сылдыара, олимпиадаларга, ааһыларга, күрэхтэһиһлэргэ куруутун көбүлээччибит, кылаас чизин көмүскээччибит — киһи этэ. Оскрулабыт биир саамай чабылхай үөрэнээччигэ этэ, үөрэнэрин тухары «туйуунан» атын сыананы, бука, абыахтык ылбыт буолуохтаах. Оҕо эрдэһиттэн биһиэхэ, биригэ үөрэнэр оҕолоругар, ис-иһиттэн кыһамнылааба уонна үөрэтэр дьүбүрдээх оҕолортон биллэрэ. Үөрэхпитин көтүттэхпитинэ, куруук уруоктар кэниһириттэн кэлэн, дьизэ үлэсэ тугу бизирбиттэрин, тугу саһаны барыттарын барытын бэйэтэ учуутал курдук кэлсэн, көрдөрөн, быһааран бизирэрэ. Улаатан, орто звеноба барыһытыгар, Сардаанкабыт унуобуунан баһыйтардар даһаны, куруутун писнерскай этэрээт бэрэссэдээтэлэ, кэлин комсорг буолан, саһаа, дьаһаа сылдыааччы. Барыбыт туһугар кыһаллара, доһор

дьин өйдөбүлү өрө тутар буолан, кыра эрдэхпиттэн түмсүүлээх, абыах да буолларбыт, кыһылаах кылаас этибит.

Хайа да балаһыаннааба санаатын түһэрбэт, хомойбот буолара. Кини олоххо ситиһилээх буоларыгар бигэ эрэллээх этибит. Онук да буолбута.

Өсөө да үлэһиттээх-хамсыахтаах, айахтаах киһибит олобо маньык хомойтолоохтук быстыбытыттан диригник курутууабыт. Сардаанкабыт куруутун күлэ-үөһэ сылдыар сырдык мессенэ эйбүтүгэр-сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах хаалыаба...

Чурапчы абыс кылаастаах оскрулатыгар биригэ үөрэммит доһотторо.

Абабыт туһунан сырдык өйдөбүл

звено салайааччытынан үлэлээн оттоһунна үрдүк көрдөрүүнү ситиспитэ. Дьонун-сэргэтин куруук үлэсэ түмэр киһинэн сылдыар этэ. 1974с. Одьулуун ОПТУ-тутар суоллар үөрэгин бүтэрэн, соххуоска үлэлээбитэ. Таһаарылаах үлэтэ сыаналанан, чөмүтүөн суолларынан ааттаммыта. ОПТУ-га үөрэнэр кэмигэр ыспарсымыан бэрдэ этэ. Вольеболга, теннискэ, атах ооньууларыгар ситиһилээхтик кыттар. Бу туһунан Егор Феоданов «Саһа олох» хаһыахка ыстатыйа суруйбута. Суолларынан бариниһлээхтик үлэлээн, 1976 с. «Эрилик Эристиин» соххуос, оройон чөмүтүөн суоллара, Эрилик Эристиин аатынан бириэмийэ лауреата, «За заслуги перед Родиной» 3 степени, «Эрилик Эристиин аатынан колхуос 60 сыла» үбүлүүдээх бэлиэлэр хаһаайыннарын буолбута.

1978 сылтан Хадаарга хонуу уонна сүөһү биригэһиһиринэн, онтон үүт таһар массынааба суоллардаабыта. Салгыы 1984с. почтальонунан ананан 1990 сылга диэри, 6 сыл устата үлэлээбитэ.

Абабыт, анал муусука үөрэсэ да суох буоллар, оччотоогу кэминэр ырыаларын истээт, имигэс тарбахтарынан төһө

да үлэтигэр, ыраах айантан кэллэр, байаанын, аккардионун үрдүгэр түһэн сонньоон, ыллан дьизиртэн барара. Сыбайабалар, араас тэрээһиннэр кини доһуһуолунан бараллара.

Мас ууһа буолан тэрилтэлэргэ уонна чааһынай дьизэлэргэ прорабытыра, сааһырыар диэри субэ-ама, илии-атах буолара. Ити сыллар тухары Миитгэ мас үлэтигэр, дьиз тутуутугар элбэх дьонно көмөлөспүтүн дойдутун дьонно истинник ахтар-саһыыр буолуохтаахтар.

Абабыт барахсан биһигини барыбытын атахпыттар туруоран, үөрэхтээх, үлэһит дьон буоларбыт туһугар үлэлээн-хамсаан, көмө-тирэх буолара. Кини түөрт оҕо амарах аҕата, 7 сиэн таптааллаах эһэтэ этэ. Кини сырдык, чабылхай олобун холобур оностоубут. Кини үтүө аатын, сырдык мессенун умнуохтут суоҕа, мэлдьи эйбүтүгэр-санаабытыгар тыыннаах сылдыаба.

Кэргэнэ, оҕолоро, сизиннэрэ.

— КЭРИЭСТЭБИЛ —

Куруутун өйдөтө, саната сылдыяба

«Оскуула – үөрөнөз-чиларинан», эбэтэр улуу педагогтар: «Обо оскулатын, учууталларын үчүгүдөй ахтар, санынр буолларына, ол аата үөрүтүн, итинн үлэст сөлкө барбыт»- дииз этиилэртэ бээр эбит буолларына, су тыллар барыта Гаврил Иннокентьевич Собакинга толору ананар курудуктар.

Гаврил Иннокентьевич Бочуоттаах сынньаланга тахсан, үзэли-хамсыг сүлдэн, эмсэгс биһиги ортобуттан туорзабыта бу дьыл, тахсуны 6 күнүгэр 40 хонугун туолбута.

Гаврил Иннокентьевич Собакин 1949 с. алтынны 30 хүнгээр Солосовын нэгийлзгэр, Мырылаба элбэх оёолох яагаа бастай уул оёонч төрөөбүтэ. Аята Инженкийт Гаврильевич колхуус бииргэдэири, өрөсүүлүүлүк, улуус рекордсмен бүрдүк үүнэрээччигэ, нэгийлзгэ бастай уорданнаах колхуустайга, уолун кыра эрдэгиттэн улаз батыһыннара сыйдан үерэллэгэ. Гаврил оёо эрдэгиттэн, үлэ араас ырахаатарын, уустуктарын тулуйарга, дуулуурдаахтык үлэиригэр үерэмтэй, бу оёгэ умнулан эрэр үгэтин кэлин кини оёолору үерэтэригэр, үлэнэн иитигэ туһаммыта. Очолоро төрөлгүтүт колхуус, солхуус үлэгиттэн ордубат буолаллара, оёо иитигин бартын оёолуоба соннообүт кэмээр этэ буоллаба. Дээ, ол оёо эрдэгиттэн улаз үерэмтэй дьабуурч, Гаврил Иннокентьевич, кэлин улаатан, учуутал идэтин баһылаан бараан, кэлэр кэлгүн оёолору, ычнаттары улаз үерэтигэр, үлэнэн иитигэ уубута.

Гаврил Иннокентьевич 1974 сэлгээххэ Саха сүддэрэстэбэй университетин, физико-математическай факультетин үөрэнэн бүтүрбүтэ, физика, математика учууталын идэтин баһылыгыда. Ол сытан сабаларан, наар төрөөбүт дойдутугар Мырылаба, Соловьев абыс кылаастаах, кэлиэн орто оскуолалар, 40-тан тахса сыл үлэлээн бизнесийэс тахсыгыта.

Гаврил Иннокентьевич тулунан, кини "Оро сынналан лаазырылар" ("Сынналан" дин буолуо дуо, хара сарсыардаттан кизэ хойукка диэри, сыйыны быһа үлэ үтэнэ) үлэһэбин уопаттар, билигин ыал адалара, эһэлэра буолбут эр дьон, нэһилиэк бастын, гутаах дьонно, догуйта, махтана, билигин дин тутта кэспиллэр.

Иннокентий Загирьевич Собикин үлз, тыл эгээрээ, ололорун сайын айвы око үлэлзгээр, моой оттуур эгз, бас айын булуттунт, балаан айыгар дизри, айвын быга, кинилэр кыта абабагыт, убайдарбыт олоплаттар оттололорго, Собикиннар биригээдэлэрин урдук дуоубуттар эгз. Тусума иһин, Харыта Хооньун, ыа Куелун, Бытлах Энньуэлун уонна механизациялааһыт вено, көлөнөн оттуур биригээдэлэр хаалпарбыт сырдыр ттосон, солкуоска от бөрүтүн туттараллар эбит эгз. Дьэ бу аны көрө-билэ сындыан, оччолорго окулга дириктэрэ Д. Кроников дьаһалынан, 1979 сыл Оро-сыйнаалан баайырын бу биригээдэ тула түмэн тэрииллэбитэ.

Лаагьыр тэрлэлзэбиттэн илинэн оттуур биригэддэ. Онголорго оттуур сир барьта солхус сирэ, оболор олума илигтэн сагалзан, биригэддэлэр оттообот дэрдин оттууллара, бастаан базата сүхх буоланнар нэлэриттэн сылдьан үлэлзэбиттэрэ, 1980 с. дьэ, "О" дьин ааты ылан нэчаалыннык, нэстаабыннык, тэлэчи шаттарэ керүүлүбүтэ. Оболор оту илинэн сон, ат муньарынан муньан, буугулаан, наһылканан зан, бууска угайылаан тэйэн кэбиллэлэрэ, Гаврил оконтөөвич майна дьэ барытыгар тэннэ сылдьан, ддөрөн, батыһыннаран үлэлигэр, нэчаалынныктын инн олорбот этэ. Хас бирди ооооо сөп түбэлэр уурун, кыраабылын онорор, тэннэ үлэлиир, үлэлзэр ылан оболор олорбот, үтүктэр этилэрэ. Элбэх буоланнар

киэн сирн биридэ охсон үөрэлгэрэ-көтөллөрө, араас көрдүгүстээх түгэннэр буолаллара. Оболору саастарынан көрөн быһыргылыгы үлэлэтэрэ: орус сиргээччи, булуг түгэрэ харбааччы, от охсоочу, булуглааччы уонна кыдамайыттар. Бу оболор бары саастарынан улаатан истэхтирин айы, үлэтир көрүнүрү улаатан, боччумуран иһэр. Лаабырга дьуһурустубанан ас астыыллара, иһит сууйаллара. Биир кэмтэ лаабыр Амма унуор Кебдөхө, Килчизик кытылыгар тэриллип үлэли сылдыбыта, наастабынныгынан үлэ бэтэрээмэ, уруккута араслуубүлүкэ чөмүлүйөн отута Н.Г. Собакин үлэлээбитэ. Оболор балаачкаларга олороллоро, эммалары көһөрөн адалан тулуттара. ЛТО оруоһунна биллэр үлэлээх лаабыр бусбуота, сыл айы 100-тэн тахса туонна, үрдүк хаачыстыбалаах оту илиинэн оттоон, солхуоска тутталлара. Оболор Амма унуор, өрүтү туоруулларыгар кутталлаах этэ, биир куортууска, икки тыыга балпат буолан, сорохтор соһуллан, харбаан туорууллара, ол иһин лаабыры көһөрөн Туолума Төрдүгэр, Харыйа хооннулар, Дьэриэмий көрдүгүнигэр тулуттала.

ЛТО 1979-1982 сс. Субуруускай аатынан сохмуос иһинэн үлэлээбитэ.

Лаабыр оботун ахсаана куруук 20-тан тахса буолар. Осукула уолаттара үксүлэрэ үлэлээбиттэрэ. Мындаарааһы сокуус тариллбытын кэнэ, Т-16 тыраахтары бизээн, үлэхэр өссө тэтимирбитэ. Туох баар хаалбыт сирэ барытын оттууллара, механизацияламмыт ээнолор хаалларбыт сирдэрин оттоон, сэмэлээн турардаахтар. 150 туонна оту оттоон, оройуонка бастаабытара, 1984-1985 сс. лаабыр баазатын барытын, Харыйа Хооньугар, Дээрмийэ Кордугунизир оболор үлэһин-үлэһин, бэйэлэрэ утан бүтэрбиппэ.

Бүгд лавзырыг сажула очмотоогу улаптарга бары эриэтэ үлэбэ, олоххо бэлэминэни охуолатын ааспыттар. Манна үлээбэбит улаптар билигин үчүгэй дык кэргэн балара, нэһилигин тутан олоор, улууска биллэр нэллэртэр буола үүнэн тахсыбыттар. Манна барытыгэр аарил Инокентьевич охуола кэлэктиибиттэн соботоон үлдьыбыта, теһе да охуолаба эр дын учууталлар, эрзукар бааларын үрдүкүн, сайыннарыкылынынныаммат учууталы нэһилик ошонноторо себеллөрө, учууталга көрүллэр 80 хонуктаах уолпукатын туһамматаба. 10-ба наһаабыныкытыранан, иитэччилеринин педагог эрбэ суох охуохс үлэтиртэр сыйдыбытытпа.

Сыннаагмы да Гаврил Иннокентьевич сатаан
рийэрэ – лаабыр оолорун икхи тэн хамаандаа
аазаан, сыйныы быһе куурхтэһинээрэрэ, икхэ аайы
тоболоуулара, бастаабы хамаандаа бириистэрэ
алаат, кэмпиэт, хомуот буолара. Соххос лаабыры
инан орус үчүгэйдик хааччыара, декадаа убаһа
измийэни ылан үөрэллэрэ. Лаабыр дэриэбинэ таһа
да, оолор олох дэилээрэгэр барбат этилэрэ. Соххос
7 с. лаабырга уот кылларан, сайныы баса буолубуттар.

Маны ташныг Гаврил Иннокентьевич уолаттары булга
ийбүтэ. Кус оёто сиппытин кэнэ, улахан уолаттары
дах кэмгэр кууса идьэрэ, кыра уолаттар ымсыра
ллаллара үһү, ханан улаатан барсалларын кэтэхэллэр
т. Күһүн буоллар эрэ, куохаха бултууллара, оччолорго
и "Запорожск" массынналаара. Очон харах уоттуулар
ир дыкты түгэн буоллаа — маассыына багажникир икки
жектор тыктарааччы олорор, маассыына илин көлөтүн
орон, онно ытааччы олорор. Маассыына иһигэр толору
эрлэр, кэмтэтэн-кэмгэр солбуйсаллар. Дьэ, ити
дук умсугуйан туран бултууллара үһү.

Гаврил Иннокентьевич хас да келүүнэ кылааска сайайааччынан үлэлээн оскуопаларын бүтэртэрбитэ. Ол эмиз туһунан хэбсээн – үөрөппит, сайайбыт кылааһын оҥолоруттан биллиллээх учууталлар, үлэһиттэр үүнэн тахсыбытлара. 80-с сылларга өрөстүүбүлүккэ кабинетнай систэмэни киллэрии күүскү быһыллыбыта, манна Гаврил Иннокентьевич тусдабыр аһылган, оскула кабинеттарын оҥорууга санаатын кыһамньытын күүскү ууран туран үлэлээбитэ. Кабинеттар кыргыһыллары, предмет уратыларын учуоттаан, тус туһунан мизбэллэри, электрооборудууааннелары барьтын оҥорбута. Ол үлэ түмүктээх буолан, Соловьев абыа кылаастаах оскуолата кылаас ахсын толору предметнай кабинеттас оҥорон киллэрингэ оройуонга бастаабыта.

Гаврил Иннокентьевич – “Саха Өрөспүүбүлүтүн үөрэҕиритин туйгуна”, “Соловьев нэһилиэгин социальнай-экономическай сайдыытыгар өгөлөрүн иһин” бэлгилэринэн, элбэх Махтал суруктарынан, грамоталарынан наараадалаһаммыт. Үлэлээн кэлбит көмүрүн, ситиһилэрин үгэһинэн кэпсик-ипсик сылдыыбат, хане суруннах киһи этэ.

Савань, күлүүн айы булт дээн баран, утуйар уутун умнар, булмут бэрдэ этэ. Бырааттарын, аймахтарын оёсорун булжа, булт кистэлэннэригэр элбэххэ үөрэтэн бэрдэ. Савань айы андылыр дойдутугар Арыс Күүлүн Ньолбо тумуугар, Амма эбээ андыга сытар Архыыбын Тааһыгар элбэх үлэтин, сыратын уурбута, күөлгэ, өрүскэ үүтээн тутан, тыы бөбө онорон, мөмүүк бөбө бэлэмнээн, сып айы Бэй Бэйанай бэлэбэтигэн матарбаах булгатан, бырааттарын, аймахтарын, табаарыстарын элбэхтик вердүбүтэ.

Убайгытын, учууапгытын күн сириттэн сүтэрбит
ыар каммитыгэр кутурбаннарын биллэрбит нэһилиэгит
дһоноругар, куус-көмө буолбут Соловьев нэһилиэгин
дһалаттыгар, баһылы М.Ф. Кронниковаҕа, Дьукуускай
уораттаагы "Мырыла түмсүүтэ", салайааччы
С.Л. Тихонова, П.М.Васильев аатынан оскуола
дһалэкэлтибигэр, дириэктэр С.И. Собакинна, профком
дһарсэддэтэлигэр Л.Е. Яковлеваҕа, Чураччылаагы
өрэх салаалатын профкомун дһарсэддэтэлигэр Е.И.
Яковлева, үөрэпит осолоругар – оскуола 15-с уонна
1981, 1992 сс. ыылуустаргар, үөрэпит осолоругар
Е.В. Захароваҕа, В.В. Ефремоваҕа, Пенсционердар
мүсүлүрин салайааччылар А.Н. Христофорова,
уораттарыгар –Н.Н. Маркова, Василий, Владимир,
Емен Собакиннар, Кутууттарыгэр –В.В. Саввинна, В.И.
Маркова, А.А. Сергеев, И.И.Чемпиннэ кэллээгэлэригэр
П. Соловьевка, биир идэлээргэр К.Н. Абрамова,
Имхатарбытыгар Кронниковтарга, бары Собакиннарга,
олонзонэххэригэр Н.Д. Кронникова, З.И.Федорова,
иригэ үөскээбит быраатыгар Н.И.Брызгалевка өй-
анаа өтүтүнэн куус-көмө, өйбүл буолбуккуттар барба
халатыбын тиздээбит! Биһиги убайыт дьин-чачы,
түө, көнө сүрэҕинэн үлэлээн, олорон аасытынн туһуту,
иһиги өйбүлүтү, үтүө сыананылыт буопар. Убайыт
дһерил Инокентьевин холбопур буолар сырдык олоро
ннини үйэ-саас тухары өйдөтө, санаата сыйдыаҕа.

Бары аймахтарын, үөлээннээхтэрин, бииргэ
үлэлээбит дьонун аатыгтан суруйда
Иннокентий Собакин

"Үлэ Кыһыл знамята" уордан кавалера, ССКП 22-сийизин дэпэҕэстэ, Саха АССР 6-с ыгырыылаах Урдук Сэбиэтин докуутаата, Чурапчы улуунун Сэбиэтин икки төгүллээх докуутаата, Хоптобо нэһилиэтин, Чурапчы улуунун бочуоттаах олохтообо, диринник ытыктыыр эдийиыбит

ДМИТРИЕВА Парасковья Осиповна
 ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгыр Аннаба,
 сизинэригэр, бэри аймахтарыгар диир кутурбаммытын биллэрэйт.
 Чурапчыттан Ивановтар, балтылара, Александра, Акулина, Анна.
 Кутурбаччылар тэрдэлэр:

Дмитриева Парасковья Осиповна ухун, ыарахан ыарылттан олохтон туораабытынан, кыһылгар Аннаба, сизэнэригэр Степаба, Марианнаба, кини дьуз кэргэнигэр санааста М. Л. Далбаева, Саввиннар, Тарабукиннар, Баишевтар.

Мэлдэхсигтэн төрүтээх Саха АССР үрдүк Сэбиэтин дьокутаата, Коммунистический партия 22-с сийиэтин дэлгээтэ, "Үлэ ыллыл Знамья" уордан кавалера, Саха АССР тыа халһаһыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улуунун, Хоптобо уонна Хадаар нэһилиэгин Бо-уоттаах олохтооро Дмитриева Прасовья Осиповна уһун ыарахан ыарыһтан олохтон туораабытынан, оболорулар, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар Диринтэн "Эрилик-Эрстиян" соххус 1976-1985 сс., дириэктэрэ С.И. Сергеев уонна Диринтэн, Чурапчытан соххус илһисиллэһтэрэ.

– Ылгыктыр жырдагас санагара Дмитриева Парасковья Осиповна – Боккуйга ыараханчык ыалдын олохтон тусраабылтын, Кызылгыр Анна Николаевна Кривошопинага, сиэннэригэр, аймактарыгар Диритэн, Чурапчытан, Дьохуускайтан Кууһумууннар, Хостанотар.

Холтобо нэһилигиттэн төртүттээх Дьокуускай куорат олохтообо, тыыл, үлэ батэрээнэ, Саха АССР үрдүк Сэбиэттин дьокутаата, ССКП 22-с сийиэтин дэлгэзтэ, "Үлэ ыйылл Знамяга" уордун кавалера, Саха АССР тыа хайаһыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, РФ персональнай пенсионера, Чурапчы улуутун, Холтобо уонна Хадаар нэһилигэин Бочуоттаах олохтообо Дмитриева Прасковья Осиповна үлүн ыарахан ыарыылтан олохтон туораабылынан, өбөлүрүгэр, сизинэригэр, чугас аймактарыгар, биир дойдутаактарыгар КПРФ Чурапчытаагы Райкома.

Чураалчы Хоптоботуттан төрүттээх, Томпо улуунун Кириэс Халдыааы олохтоого, бииргэ үөрэммит үтө долорбут

ОХЛОПКОВА Мотрена Егоровна
 ырахан ыарыштан олохтон туораабынан,
 кэригээр Александр Федоровича, олоһуоруг,
 Федяба, Егора, Наталияга, сизиниригэр, биигэр
 төрөөбүттэригэр — Владимирга, Дарыаба, Михаилга,
 кирилер дьиэ кэргэттэригэр, бука бары Петролар,
 Охлопковтар аймактарга дириг кутурдамытын
 биллэрэбит.

Дирин орто оскулатын 1972 сýллаахха үерэнэн бүтэрбит довтооро.

ИУСТИНОВ Константин Константинович
81 саашыгар ыалдын Дьокунускай куоракка олохтон туораабытын аймактарыгар, үөһээннээхтэригэр, билэр дьоногар диринник күлүтүйөн турган ийиһигэр.

Бары бииргэ төрөөбүттэрэ, кийииптэрэ,
күтүүтэ, сизэннэрэ, хос сизэннэрэ.

Кулурданырын тизмэллэр: Дюкуускай куорат олохтоого, Хоту көнөрүлүү кыттылыаага, үлэ бэтэраэна, ыттыкыт кырдыаас убайдарэ Иустинэв Константи́н Константи́нович Балдыан олохтон туораабытынан, Бииргэ төрөөбүттэригэр, кииниттиригэр, сизэниригэр, чугас аймахтарыгар Хатылыттан Мария Петроэна, Николай Иванович Иустинэват.

Чуралчылтан төртүткөз Дюковский куорат
Олохтоодо, Хоту көһөрүлүү кытылыабыа, ырдabas
Суубалтан, үлэ батэрээнэ Иустинова Константин
Константинович уһун ыарахан ыарыытан олохтон
туораабытынан, ыкса ыалларыгар, бириг тэрөөтү
сыраатыгар, кийитигар Иван уонна Валентина
Иустиновтарга ыаллара Августа, Николай Павловтар,
Мария, Иван Захаровтар.

Чурагчигтан төрүттээх Дьокуускай куорат олохтоого, педагогическай үлэ батэрээнэ

ОКОНЕШНИКОВА Светлана Николаевна
ыараханньк ыалдьан олохтон турсабытынан, оболоругар, сикэннэригэр, бииргэ төрөөбүтүрүгэр, чугас аймахтарыгар диниг кутурбаммытын тирээбит.

Чурапчыттан табаарыстара Мария, Иван
Захаровтар уонна кинилэр оҕолоро.

Хоту көһөрүллүү кыттылаажа, тыыл, үлэ
бэтэрээнэ, таптааах абаа

НИКОЛОВ Егор Семенович
уфун ыарахан ыарыттан олохтон туорабытынан,
кыһыҥгар, биригэ үлэлиир кэллээбитигэр
Мэриана Егоровна Протодаконовага дириг
кутурбаммын тирээбит.

Улуустаабы Пенсiоннай пуонда салаатын
кэлэктинбэ.

Педагогической үлэ бэлэрээ. Мугудай орто
 скулаларга өр сылларга уучулалзабыт
ПАВЛОВА Татьяна Алексеевна
 ыарахан ыарыгтан соһумдардык олохтон
 дуорааныгайтан, дийэ кэргэнигэр, чугас
 дьонугар, аймактарыгар, добогторугар дииринг
 кутурбаһыттан билээрэбит.
 Мугудай аймак

Мугудай орто оскулатын кэлэктиибэ.
Өр сылларга тырактарынынан үлэпээбигүлэ
бэтэрээн. СӨ тыа хайаайыстыбатын бэтэрээн
КОПЫНКАй Николасевич
бу дьыл, оҕуну 9 күнүгэр үлүн ырахан
ыарыһтан олохтон турсабытын бары билэр
дьонугар, доростугар динник курулуун туран
ийитилэбэ.

Кэргэнэ, оюулора, сизинэрэ.

Ген. директор - Н.М. СТРУЧКОВА,
Гл.разд.закт.р - Л.В. ГОРОХОВА,
Шеф-разд.закт.р - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ,
1-ы категорииных разд.закт.р - А.Н. ЗАХАРОВА,
2-о категорииных разд.закт.р - А.М. СЛЕПЦОВ,
Карастандыменер - М.В. ПЕТРОВА, С.А. ЖЕНДРИНСКИЙ,
Худ.разд.закт.р - Л.К. ПОПОВА,
Бондизаттаны - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОВ.

Тариян таһаварзчылар: СВ Биробитаньгастыгата
Саяа Брөнүмүгүлтин "Сабап изг" Одаарыстыбын-ей
автономной таргатыа.
677000, Дюулуай к., Ордоннадаз ул. 31, 124 каб.
телефакс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhpardet@mail.ru
Российская Федерация Рюоннадаз СВ салалтатар
2020 с. Босыйн 3 күмүр регистрацыйалымыл нуморо
— ПИ-МУТА/16/098

Эрдээсийн аадырх:
678670, Чувалын сал, Карл
Маркс уул, 26 "а",
Төлөөн нэрбит:
эрдээтэр - 41-332,
огдөлөр - 41-255,
E-mail: sanaoloh@mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
айт: 678670

Бэлчээжээ сайнаас: № 5 (11831)
Юуныг: 2 бич. ливс
Ахуйна 1200. Хайхыг сүүлчтэй: 20

Хайхыг бичээсээ барилдэр графика: 16 х 00 м. Бичээсээ барилмэнь: 16 х 00 м. Ой Бичээсээ барилмэнь: Саха Өрөспүүбүлүтүн "Саха Өрөспүүбүлүтүн Сүдүрүстүбүлүтүн автономнай тэрилтэтин "Саха Өрөспүүбүлүтүн Сүдүрүстүбүлүтүн 10.02.2022 с. өрөспүүбүлүтүн. Типография аадырһа: 678670, Чурапчы с.п., Карл Маркс уул. 26 "а". Индекс: ПИ64. Хайхыг нэһилээс бичээс: бичээсээ барилмэнь.